

2021 nyár

MADÁRTÁVLAT

■ MADÁRGYŰRÜZÉS

4 Madárgyűrűző állomások Magyarországon X. – Famosi Madárvárta

■ EMLŐSTAN

8 Mitől sikeres az aranyakál?

■ MADÁRTAN

12 A turul története

17 Magyarországról kipusztult madárfajok – Csíkosfejű nádiposzáta

■ MONITORING

21 Új költő faj Magyarországon!

■ HELYI CSOPORTOK BEMUTATÁSA

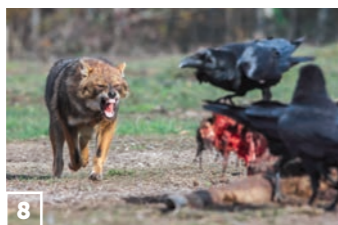
24 Partifecske- és gyurgyalgavédelmi tevékenység az MME Komárom-Esztergom Megyei Helyi Csoportjának működési területén 2020-ban

4

26

8

34

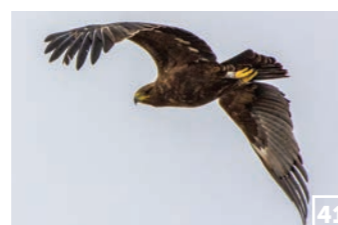
21

39

24

41

■ HÍREK

26 MME-hírek: 2021. január–március

■ MADÁRTANI TÁJÉKOZTATÓ

30 Érdekes madárfészkelések

■ MADÁRGYŰRÜZÉS

34 Érdekes madármegkerülések

■ FAUNISZTIKA

35 Érdekes madármegfigyelések

■ BIRDLIFE

39 Nature Kenya – Kelet-afrikai Természettudományi Egyesület (EANHS)

■ FAUNISZTIKA

41 Észk gyűrűs fekete sasok a Kis-Balatonon

43 Csipogó

fotó: Orbán Zoltán

■ MADÁRTÁVLAT – madártani és természetvédelmi folyóirat

XXVIII. évf. 2. szám, ár: 890 Ft (MME-tagoknak térítésmentes)

KIADJA: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) közhasznú társadalmi szervezet „A madárbarát Magyarországért!”

1121 Budapest, Költő utca 21., Tel.: (06-1) 275-6247 · Fax: (06-1) 275-6267 · www.mme.hu

FŐSZERKESZTŐ: Orbán Zoltán

ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: Schmidt Egon 1994–1995

KORÁBBI FŐSZERKESZTŐK: Péchy Tamás 1996–2004; Ujhelyi Péter 2004–2011, 2013–2018; Orbán Zoltán 2012, 2018–

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Bodnár Katalin, Halmos Gergő, Haraszthy László, Orbán Zoltán, Vásony Petra

NYELVI KORREKTOR: Szűcs Katalin

TERVEZÉS, NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS: Kitaibel Bt.

SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bányai Lászlóné

TERJESZTÉS: Harangi István

FELELŐS KIADÓ: Halmos Gergő MME ügyvezető igazgató

NYOMTATÁS ÉS KÖTÉS: Korrekt Nyomdaipari Kft.

FELELŐS VEZETŐ: Barkó Imre ügyvezető igazgató

ISSN 1217-7156

A címlapon: Csíkosfejű nádiposzáta (fotó: Ivan Sjögren)

Köszönjük a birdphotography.hu madár- és természetfotókkal nyújtott segítségét!

MEGÚJULÁS

Lassan beköszönt a nyár. Miközben közel másfél éve a járvány szorításában élünk, halaszthatatlan döntés előtt áll az egész világ: Felüljük a természeti környezetünk maradékát, vagy képesek vagyunk változtatni, és a helyreállítás útjára lépünk? Nem a médiában oly sokat emlegetett gazdasági talpra állásra, hanem az élőhelyek, ökológiai rendszerek helyreállítására gondolok. Ezeknek mi is részei vagyunk, és még ha önös módon nézzük is, végső soron mindez az emberiség életfeltételeinek is a záloga. Komoly válaszút ez, nehéz döntéseket kell meghozni.

Mit tehet egy kis ország kis egyesülete ezekben a sorsdöntő időkben? Egy valamit biztosan nem: nem állhat le, nem tekingethet visszafelé. Számomra a járványidőszak alatt kiemelten fontos volt,

hogy szervezetünk folyamatosan alkalmazkodva a körülményekhez, töretlenül működjön tovább, és változatlanul a természetvédelem ügyét szolgálja. Azt gondolom, hogy önkénteseinknek, tisztségviselőinknek, küldöttjeinknek és munkatársainknak köszönhetően ezt sikerült véghez vinnünk.

Másodszor kényszerültünk arra, hogy küldöttközgyűlésünket személytelen módon, online tartsuk meg. Próbáltuk kicsit emberközelibbé tenni az eseményt, de ez most különösen nehéz feladatnak bizonyult, mert az egyesület is egy kisebb, de fontos válaszút előtt állt: új elnökséget kellett megválasztanunk, a következő öt évre új stratégiát kellett alkotnunk, továbbá a szervezeti megújulás után készen kell állnunk arra, hogy még hatékonyabban tegyünk a dolgunkat ezekben a nehéz időkben.

Egyesületünk új elnököt választott. Megköszönve Bajor Zoltánnak az elmúlt tíz évben vállalt szolgálatát, a küldöttek Bukor Zoltánt, eddigi alelnököt választották meg a következő fél évtizedre. Az elnökségbe a korábbi tagok – dr. Babocsay Gergely, Druzbaczky Ildikó, Frenyó Gábor, Haraszthy László és Pellingner Attila – mellé új tagként, a fiatalság képviselőjében, György Előd került be. A megújulás érdekében további lépéseket is tettünk: idén tavasszal fiataljaink úgy döntöttek, megalakítják az Ifjúsági Tagozatot, újjáalakult a Vízimadár-védelmi Szakosztály, és megkezdte munkáját a Harkályvédelmi Szakosztály. Lefektettük a következő öt év stratégiájának kereteit, amelyről végleges döntést a jövő évi küldöttközgyűlésünk fog hozni.

A következő időszakban ezeket a lépéseket feladatokra kell bontanunk, és az egész szervezetnek alkalmazkodnia kell, új módszereket kell kidolgoznia azért, hogy a lehető leghatékonyabban tudjunk részt venni a nagy kérdések eldöntésében, és legyen energiánk a megvalósításhoz szükséges rengeteg kis lépés megtételéhez is.

Halmos Gergő
ügyvezető igazgató

MADÁRGYŰRÜZŐ ÁLLOMÁSOK MAGYARORSZÁGON X.

FARMOSI MADÁRVÁRTA

[ALAPÍTVÁ: 2014]

A Duna–Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság (DINPI) működési területén található farmosi Nagy-nádasnál (I-es tározó) a tudományos célú madárgyűrés 2004-ben kezdődött el Szenási Valentin, majd Vízkert András és Sári Gergő vezetésével, amelynek a kezdetek óta a farmosi gátórház ad otthont.

TERÜLET

A Famosi Madárvárta monitoringterülete a DINPI Tápió–Hajta Vidéke Tájvédelmi Körzetének, emellett a Hajta mente (HUDI20025) különleges természetmegőrzési terület (SAC) részét képezi. A rendkívül fajgazdag terület délkeleti részén zajlik a madárbefogás. Itt a nádas tölcészerűen összeszűkül, és a hálósor egyúttal a Kékbegy tanösvény nyomvonalát is lefedi. A nyári vonuláskutató táborban három standard Actio Hungarica (AH)-hálóállás harminckét hálóval, egy kiegészítő hálóállás tíz hálóval és egy csatorna fölötti réceháló üzemel. Két hálóállás változatos nádas területen áll. Az egyik egy szárazon álló nádas élőhelyfolt („átjáró”), míg a másik egy vízállásos nádas („nád”). A „nád” hálóállás vége egy rövid fűvű szikes legelőre fut ki, ahol szép számban foghatók a nádas élőhelyek szárazgyomos szegélyére jellemző fajok. Egy hálóállás bokros-fás vegetációban húzódik, amelyet vonulás során főleg az erdei énekesmadárfajok és fakopáncsok preferálnak („pajta”). Egy újabb hálóállás az I-es tározó körtöltésén áll, ahol főképp bodza és száraznád alkotta növénytakaró található („gát”).

TÖRTÉNETI ÁTTEKINTÉS

A kezdeti időszakban a hálók random módon lettek kihelyezve. Az I-es tározóban ekkor még nagy területen zajlott intenzív nádaratás. A Nagy-nádasban kezdődő madárgyűrés tevékenység célja az volt, hogy a természetvédelmi szakemberek adatokat kapjanak az aratott és aratlatlan nádasok faj- és egyedszámváltozásairól. Volt olyan hálóállás, amely a tábortól másfél kilométer távolságra helyezkedett el, ennek az óránkénti ellenőrzése kempingbicikli segítségével zajlott. A kísérleti hálózások során kezdtek kirajzolódni a fogás szempontjából legjobbnak ítélt élőhelyek, létrejött a mai napig standard

mintavételi szakaszként funkcionáló „nád” és „pajta” hálóállás. Az első években a gyűrés-tevékenység nyaranta két-három hétig, ősszel egy-két hétig zajlott. Időközben a szakmai munkában résztvevők köre egyre bővült, így a kezdeti csapat növekvő létszáma lehetővé tette a gyűrés-munka egész vonulási időszakra kiterjedő folytatását. Beigazolódni látszott az a megállapítás is, hogy a több éve aratlatlan nádasfoltok sokkal fajgazdagabbak az egy-két évente learatott szakaszoknál. Ezek a foltok egyedszámban is jóval felülmúlják a gyakrabban aratott területeket.

A tábor 2007-ben csatlakozott a költési időszakot monitorozó CES-programhoz, amely során a „nád” hálóállás első szakaszát jelölték ki mintavételi pontnak (nyolc háló). Így a gyűrés-munka jelenleg a tavaszi-nyári CES- napokra és a vonulási időszakra koncentrálódik. Évente három-ötezer madárra kerül jelölőgyűrű, a visszafogások száma átlagosan hat-száz egyed/év.

2012-ben a DINPI a Hajta menti mocsarak degradációjának megállítása érdekében kilenc vízeséscsökkentő műtárgyat épített ki a Hajta patak medrében. Ezek olyan oldalkiengedő zsilipekkel rendelkeznek, amelyek segítségével a vízjogi engedélyben szereplő feltételek betartása mellett lehet vizet engedni a mintegy nyolcszáz hektáros nádas mocsárba. A farmosi I-es tározó – ahol a gyűrés-tevékenység zajlik – a terület legmélyebben fekvő, úgymond legutolsó pontja. A beengedő műtárgy segítségével a száraz, csapadékhányos években is a mocsárban tartható egy megszabott határok között mozgó vízborítás, amely a terepi megfigyelések és a gyűrés adatok alapján az élőhely pozitív irányú változását mutatja. A 2012-es év után az éves fogások száma négy-kilencezer példányra változott.

fotók: Nádai Zsombor

Az új pallósr

A madárvárta épülete

A leégett pallósr

A Famosi Madárvárta 2014 óta működik madárgyűrés állomásként, innentől kezdve rendelkezik központi jelölőgyűrűkkel, a korábbi években a gyűrészők saját gyűrűiket használták. 2018-ban csatlakoztunk az AH-programhoz három standard hálóállással.

2019-ben egy nádasúzban a Kékbegy tanösvény pallósora megrongálódott, aminek következtében abban az évben a „nád” hálóállásban nem tudtunk teljes értékű mintavételt végezni. Ekkor jött létre az „átjáró” hálóállás. 2019 őszén kimagasló társadalmi összefogással sikerült annyi pénzt összegyűjteni, amely fedezte a tanösvény pallósora felújítási költségének jelentős részét.

EREDMÉNYEK

2004-től 2020 végéig összesen 130 madárfaj 88 274 egyede kapott gyűrűt a Famosi Madárvártán, és 9190 visszafogási adatunk volt. A legtöbb madárfajt (89) 2020-ban fogtuk. Legnagyobb számban füstifecske akadt hálókba (15 665 gyűrűzött példány), illetve kiemelkedően sok volt a foltos (13 877 pld.) és a cserregő nádiposzáta (12 559 pld.) is. További gyakori fajok: barátposzáta (4304 pld.), zöldike (3611 pld.), kék cinege (3412 pld.), nádirigó (2799 pld.), mezei veréb (2532 pld.) és nádi tücsökmadar (2157 pld.). Összesen 1776 példány fülemülesítékét gyűrésztünk, amely egy különösen jelentős indikátorfaj a területen. A madárvárta adatai alapján jól látszik, hogy ennek nádiposzátafajnak a vízbeengedő műtárgy 2012-es megépülése után különösen megnőtt az állománya.

A fogott fajok listájában érdekességeket, ritkaságokat is találunk. 2005. augusztus 30-án egy rozsdás nádiposzáta, 2006. szeptember 13-án pedig egy molnárfecske-füsti fecske hibrid akadt hálókba Famoson. Az évek alatt összesen nyolc havasi

és hét rozsdástorkú pityert fogtunk. A nem gyakran látható, rejtőzködő életmódú bölömbikából is gyűrűzhattünk három példányt. Az alábbi ritkán fogott fajokra került még jelölőgyűrű a madárvártán: bakcsó, billegetőcankó, bőjti réce, cigányréce, erdei cankó, haris, kabasólyom, kakukk, kis vöcsök, nyári lúd, réti cankó és szárcsa.

2004 óta negyvenhárom külföldi visszafogásunk volt. Ezek közül a legtöbb (tíz példány) szlovák gyűrűt viselt, de fogtunk madarat Spanyolországból, Oroszországból és Finnországból is. Érdekes, hogy a finn gyűrűs cserregő nádiposzáta mindössze tizenhét nap alatt tette meg a gyűrűzési helytől a Nagy-nádasig vezető, légvonalban 1566 kilométeres utat. A madárvártán fogtuk meg a magyar adatbankban lévő első és eddig egyetlen fehéroroszlány cserregő nádiposzáta, amelyet Farmostól 2067 kilométerre gyűrűztek.

A madárvártán jelölt madarak közül nyolcvankét egyed került meg külföldre. A legtávolabbi adat egy füstifecskehez kötődik, amelyet elpusztulva találtak a Kongói Demokratikus Köztársaságban, 6203 kilométerre a gyűrűzés helyétől. Izraelben öt cserregő nádiposzáta és egy füstifecske került vissza. 2020. augusztus 15-én egy olyan törpegém akadt hálóba, amelyet tíz évvel ezelőtt jelöltek. A madár 2010. augusztus 10-én kapta a gyűrűjét Farnoson, és már akkor is legalább egyéves volt, a gyűrűzés óta pedig a 2020-as évben fogták meg először. Jelenleg ez a legidősebb törpegém a hazai madárgyűrűzési adatbankban.

A szezon első rétihéjája

Forrás: Nádai Zsombor

↑ Állati jó bemutató családi nap
→ Fecskékkel érkezett karvaly gyűrűzése

A GYŰRÜZŐÁLLOMÁS NAPJAINKBAN

A tábor közel esik Farnos községhez, a vasútállomásról húsz perc sétával közelíthető meg, gépjárművel pedig a 311-es útról lefordulva érhető el. Félnomád jelleggel működik, a tábor területén található egy kút, ennek segítségével a tisztálkodás megoldható, ivóvíz-minőségű víz nincs. A 2019-es nádastűz

következtében az elektromos hálózat is leégett, így áramot csak egy aggregátorból tudunk nyerni. A helyszínen főként sátras szállás van, a sátrazás kerítésen belül lehetséges. A gyűrűzőmunka legnagyobb intenzitással az AH-tábor ideje alatt zajlik, ugyanakkor a mintavételezés egész évben folyik a területen. Kiemelt jelentőségű programjaink közé tartozik a Békamentő-gólyaváró

↑ Gólyaváró családi nap madártávlatból
← Nád hálósor

családi nap és az Európai madármegfigyelő napok program-sorozat. A gyűrűzőállomás kedvelt látogatóhely, évente közel háromszáz látogatót fogadunk. A Békamentő-gólyaváró családi napon az érdeklődők száma meghaladja a hétszáz embert is. A Szent István Egyetem természetvédelmi mérnök-hallgatóinak éves rendszerességgel szerveznek terepgyakorlatot kutatási céllal Farnosra. Számos alkalommal fogadunk szakmai gyakorlatos egyetemi hallgatókat és közösségi szolgálatot teljesítő középiskolai tanulókat a madárvártán.

AZ ÁLLOMÁS JÖVŐJE

„A természet felfedezésének élményét nyújtó bemutatóhelyek fejlesztése Natura 2000-es fajok és élőhelyek megismertetése érdekében Budapest vonzáskörzetében (VEKOP-4.2.1-15-2016-00006)” elnevezésű pályázat keretében a gátórház épületét felújítják, az áramhálózatot helyreállítják, és a régi pajta elnevezésű, korábban a kecskehodály funkcióját betöltő, mára már életveszélyessé vált épület lebontásra kerül, a helyére egy faszerkezetű szin fog épülni. A szinben és a gátórház udvarán lesz kialakítva a Nagy-nádas Natura 2000-es értékeit bemutató kiállítás, amelynek szerves része a madárgyűrűző munka szemléletes bemutatása is.

A 2019-es nagy nádastűz következtében degradált vegetációs borítás helyreállításának nyomán követését is célul tűztük ki, igyekszünk minél nagyobb hangsúlyt fektetni a precíz, pontos mintavételre.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A kutatómunka háttérének megteremtéséért köszönettel tartozunk a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóságnak, az MME Tápió-vidéki Helyi Csoportjának, a Tápió Természetvédelmi Egyesületnek és a Tápió-vidék Természeti Értékeiért Közalapítványnak. Köszönjük az áldozatos munkát gyűrűzőinknek – Arnóth Júlia, Benei Béla, Benei Zsolt, Berecz Tibor, Csihar László, Gosztonyi Fanni, Hegedűs Dániel, Jaksa Bianka Regina, Juhász Tibor, Király Krisztián, Kis Viktor, Kiss Bence, dr. Mátrai Norbert, Ócsai Péter, Orbán Zoltán, Sarlós Dávid András, Staudinger István, Szénási Valentin, Szentendrey Géza, Tóth Roland, Verseczki Nikolett, Vízkert András és Sári Gergő –, valamint minden segítőknek.

Sári Gergő, Arnóth Júlia és Szénási Valentin

↑ Kabasólyom
← Vízkert András gyűrűző munkában

MITŐL SIKERES AZ ARANYSAKÁL?

fotó: Selyem József

Az aranysakál közepes testméretű (10–15 kg), csoportban élő kutyaféle. Más sakálfajok mellett közeli rokona a prérifarkas, a dingó, a farkas, így a kutya is, utóbbival természetes körülmények között hibridizálódhat. A faj eredeti elterjedési területe magába foglalja Közép- és Délkelet-Ázsiát, Kelet-Közép-Európát és a Balkán-félszigetet. Őshonos ragadozónk, amelynek hazai állománya az elmúlt évszázadokban kicsi lehetett.

TERJESZKEDÉS

Kevés róla a megbízható feljegyzés, ráadásul a sakál, aranysakál elnevezés is új keletű. A sakál az 1940-es években Magyarországról kipusztult. Spontán visszatelepődése a Balkán-félsziget irányából, a bulgáriai állomány erősödésével indult meg. Hazai szaporodó állománya az 1990-es évek elejétől ismert. Ettől kezdve elterjedési területét és állományméretét inváziós fajokra jellemző gyorsasággal növelte. Az Országos vadgazdálkodási adattár alapján az országos területe 1997-ben még tizenegy példány volt, ez a 2019/2020-as vadászévben ezerszeres értéket (11 283 pld.) ért el; terítékének növekedési görbéje exponenciális. Terjeszkedése nem állt meg nálunk, Észak- és Nyugat-Európa felé napjainkban is zajlik. Jelen van már a Baltikumban, megfigyelték Dániában, Hollandiában, Svájcban és Franciaországban, a közbeeső országokban a szaporodása is bizonyított. Az aranysakál Európában a legsikeresebben terjeszkedő fajok közé tartozik. Kérdésként merülhet fel, mely tényezők segíthetik a terjeszkedését, mekkora ebben az ember szerepe.

A TERÜLETVÁLASZTÁS RUGALMASSÁGA

Széles eurázsiai elterjedési területén belül előfordul mérsékelt övi, szubmediterrán, mediterrán, szubtrópusi éghajlatú területeken, félsivatagoktól erdőig, természetközeli és ember által nagymértékben átalakított területeken, nagyvárosok

környékén is. Igazi élőhely-generalista faj. Kedveli a kotorék vagy vacok elrejtésére alkalmas sűrű bozótosokat, a nagyvadban gazdag, szabdalt erdőket, a rágcsálókban bővelkedő mezőgazdasági területeket, parlagokat, gyepeket, folyó menti galériaerdőket, de láp- és mocsárvidékeken is megtalálható. A vadkerítéssel védett erdőtelepítések ideális élőhelyet jelentenek számára. Északi irányú terjeszkedését a klímaváltozás is segítheti, az enyhébbé váló telek kedveznek számára, bundája ugyanis nem túl tömött. Az újonnan meghódított területeken

Sakál lábnyoma (fotó: Lanszki József)

a megfigyelési pontok közötti távolság gyakran több száz kilométer. GPS-telemetriás nyomkövetés szerint a területkereső sakálok kétszáz kilométernél nagyobb távolságra is eljutnak rövid idő, akár két hét alatt, hogy családot alapítsanak. A számára ismeretlen területeken képes a települések között, autópályákon úgy átjutni, hogy közben feltérképezi a fajtársak jelenlétét, a csoportok összetételét, a táplálékforrásokat. Mai ismereteink szerint előfordulása csak a farkas által benépesített területeken ritka, terjeszkedésének más korlátja nem ismert.

FEJLETT TÁRSAS MAGATARTÁS

Az aranysakál társas szerveződése, csoportmérete a táplálék-inálattól és az állományát ért emberi behatásoktól függően rugalmasan változik. Szaporodási és utódnevelési stratégiája fejlett, a farkaséhoz hasonló. A családi csoport alapját a domináns (alfa-) szuka és kan alkotja, amelyek egyenrangúak. A nőstények egyévesen, a kanok kétévesen válnak ivaréretté. Táplálékban gazdag területen az előző évben született utódok egy része a szülőpárral maradhat. Ezek az úgynevezett „segítők” nem szaporodnak, részt vesznek a szülők következő évi kölykeinek (a testvéreik) nevelésében. A fiatalok tanítása a ragadozó emlősök között hosszú ideig, hat-nyolc hónapig tart. A szülőpár területét elhagyó fiatalok és segítők decemberben-januárban állnak párba, a párosodási időszak januártól márciusig tart. Amennyiben a domináns szuka télen elpusztul, az addig „elnyomott” – de egyébként ivarérett – lányutódai a területek között kóborló hímek révén be tudnak lépni a szaporodásba. Az alfa-hím is hasonló módon pótlódik. Így fordulhat elő, hogy az addigi egy (alfa-) szuka helyett több nőstény hoz világra utódokat. Vagyis a téli hónapokra korlátozódó erőteljes vadászati nyomás egy fejlett társas magatartású ragadozó esetén kontraproduktív módon állománynövekedést okozhat, amely kedvezőtlen táplálkozási válasszal járhat együtt. Az alomszám leggyakrabban négy-öt, de tíz feletti magzatszám is ismert. A szoliter rókához képest magas a fellevelési arány. Az állományát ért behatásokra adott szaporodási válasza nagyban hozzájárul a faj sikerességéhez.

JELENTŐSEN VÁLTOZÓ ÁLLOMÁNSÚRÚSÉG

Ember elől rejtőzködő életmódja miatt, valamint fejlett akusztikus kommunikációjából adódóan állománsűrűsége leginkább hang alapján történő állományfelméréssel becsülhető. Ez a hagyományosnak tekinthető módszer nagy teljesítményű hangszóróról éjszaka lejátszott hanganyagra (sakálüvöltés) érkező sakálcsoportválaszokon alapul. Nyílt területen ez esetleg kiegészíthető kézi reflektoros kereséssel. Újabban hőkamerákat is alkalmaznak, így a csoport tényleges létszáma és a nem válaszoló, de közeledő sakálok jelenléte is megállapítható. Az aranysakál-állomány sűrűsége, a territoriális csoportok számát alapul véve, többéves, hagyományos módszerrel végzett felmérésekben a Dráva-sík két mezőgazdasági művelés alatt álló területén négyzetkilométerenként:

- átlagosan huszonöt csoport (tizennégy–harminckettő, Kétújfalu körzete, kevésbé intenzíven művelt, nagyvadas terület),
- tizenöt csoport (nyolc–huszonnyolc, Bóly, intenzív mezőgazdasági művelés alatt álló terület),
- erdőszűl, intenzív nagyvadas területen huszonhét csoport (tizenöt–harminckettő, Lábod),
- a Kis-Balaton mocsárvidékén átlagosan négy csoport (két–tizenkét csoport).

Sakálélőhelyek: cserjés, ...

... mocsárrét ...

... és parlagterület árokmenti bokrossal

Az összevetés érdekében ezek az értékek szintén száz négyzetkilométerenként:

- Görögországban ötven-nyolcvan csoport,
- Horvátországban hat–tizenegy csoport,
- Bulgáriában tizennégy–hetven csoport.

Igen nagyok a területek és az évek közötti különbségek.

fotók: Lanszki József

Vadsigerevés, mint eltakarító szerep

TÁPLÁLKOZÁSI OPPORTUNIZMUS

A sakál táplálékában szinte bármi előfordulhat az apró izeltlábúaktól a tevéig, leggyakrabban vadon élő és házi emlősök. Csak madarak közül harmincnál is több faj fogyasztását említi a szakirodalom. Kedveli az érett gyümölcsöket, az érésben levő kukoricát. Ehető hulladékon is képes fenntartani magát. Az aransakál opportunista ragadozó, adott pillanatban a legkönnyebben hozzáférhető és legtöbb nettó nyereséggel megszerezhető táplálékot választja. A kínálózó alkalmatlanságától függően gyorsan képes vadászati módot váltani, magányosról párban vagy családi kötelékben való vadászatra átállni. Ezzel együtt is, testalkatából adódóan (viszonylag rövidke a lábai), keresőstratégiát követ, a táplálékforrások tapasztalható bőség mellett nincs szüksége üldözőstratégiát követni.

Számos hazai és környező országban végzett táplálkozásvizsgálat alapján mezőgazdasági művelés alatt álló területeken – sok kicsi sokra megy alapon – elsősorban a magas tápértékű kistrágyák alkotják a fő táplálékát. Közülük legfontosabb a mezőgazdasági kártevő mezei pocok, mely a sakál számára

Pocokmaradványok sakál egyetlen gyomortartalmából

Sakálürülék mérése

ráadásul a legkönnyebben elérhető táplálékok közé tartozik, biomaszája gradáció idején négyzetkilométerenként a fél tonnát is meghaladhatja. Nemcsak az „egerésző” róka, de az „egerésző” sakál is jól ismert jelenség. Emiatt a mezőgazdász legjobb barátai közé tartozik.

Erdősült, nagyvadas területeken a táplálékában meghatározó a nagyvad, amely főként zsiger- és tetemevésből származik. Az eldördült lövés vacsorameghívást jelent a számára. Csoportban képes nagyobb testű sebzett vad elejtésére is. A nem dögevési esetek között kimutatható az orvadászott és a sebzett vadból fogyasztás, továbbá alárendelt mennyiségi részesedéssel az újszülött nagyvad fogyasztása is. Összességében fontos tetemeltakarító szerepet tölt be, az ember által felkínált potya táplálékot hasznosítja.

A családi csoport szétzúzását követően a magányosan vagy párban kölyköt nevelő sakálszuka nem képes megbirkózni a sebzett vagy a járműgázolás miatt sérült, kerítésen megtört nagyvaddal vagy a borját védő szarvastehénnel sem. A gázolás az egyre sűrűbb úthálózattal, a vadkerítések a számottevő nagyvadállománnyal függenek össze. Vadkerítés, vadkár, vadkárrelhárító vadászat, vadveszély... A legelőn tartott bárányt

Sakál lopakodik

egyetlen sakál is könnyű prédaként kezelheti. A legeltetett állatállományt gyakran nem védi sem pásztorkutya, sem pásztor vagy csordás.

AZ EMBERI SZEREP MEGHATÁROZÓ

Az aransakál egész évben vadászható fajunk, állományszabályozására a vadgazdálkodási egységek jogosultak. Somogy és Baranya megyében ejtik el a legtöbbet. A trófeás nagyvad terítéke, e megyék hivatalos adatait alapul véve, a húsz évvel ezelőtti értékekhez képest napjainkban nőtt (három-három év átlagértékei alapján). A két megye átlagában a növekedés aránya őz esetében 6%, gímszarvasbika esetében 71%, dámbika esetében 222%, vaddisznó esetében 201% (összesített). A köztes időszakban előfordultak nagyobb terítékatatok is, de a sakál magyarországi visszatérése előtti évtizedekben jóval kisebb volt a nemes vad terítéke, és nagyobb a becsülete. A növekvő állományú vaddisznó fiatalja a sakál kedvelt zsákmánya. A vaddisznó a talajszinten elérhető állatok, köztük akár a szarvasfélék újszülöttjeinek predátora, egyéb természetvédelmi

A sakál szőlőt is fogyaszt

problémákat nem is részletezve. A vadászatok során évente képződő nagyvadsziger számított mennyisége országosan legalább háromezer tonna, amely főként a nagyvadas megyékre koncentrálódik. A vadsziger, a nagyvadtetemek, az állattartó telepek közelében napjainkban is előfordul, illegálisan deponált háziállattetemek, a kommunális hulladék mind antropogén eredetű, és gyakorlatilag egész évben korlátlan táplálékforrást jelent a sakál és más ragadozók számára.

Bőven van tehát teendő minden érintett részéről az egymásra mutogatás helyett. A sakál kapcsán napjainkban más kérdések merülnek fel, mint huszonöt évvel ezelőtt. Vadgazdálkodási, a legelőn tartott állatállományokat érintő és természetvédelmi megítélése azonban továbbra is vegyes, gyakran ellentmondásosnak tűnik. A terjeszkedés és állománynövekedés felerősíti a ragadozó-ember konfliktusokat. A fajjal kapcsolatos ismeretek és a legális lehetőségek alkalmazásának hiányában a konfliktusok következményei esetenként illegális módszerek, például mérgek használatában nyilvánulhatnak meg, amelyek a természetvédelmi oltalom alatt álló, értékes, ritka fajok egyedeit is érintik.

Lanszki József

Sakálkölykök

A TURUL TÖRTÉNETE

Kiskunlacháza, turulszobor (fotó: Bagyura János)

Vönöczky-Schenk Jakab emlékére

A turul az egyik legősibb nemzeti szimbólumunk, amely hagyományaink között népszerű, napjainkban is megtalálható, ennek ellenére vitatott, hogy a név milyen madárfajt takar. Torma József szerint a szakirodalomban a turult legalább három egészen különböző ragadozómadár-fajjal azonosítják, és úgy tűnik, a kutatásban egyformán érdekelt tudományok egymásról kölcsönösen nem vesznek tudomást.

A turul madártani vonatkozásait legsokoldalúbban Vönöczky-Schenk Jakab, a Magyar Királyi Madártani Intézet egykori igazgatója elemezte. Az elmúlt években Langó Péter, Révész László, Szöcs Tibor és Szabados György frissítette a turullal kapcsolatos adatokat, legutóbb pedig Sudár Balázs írt a turul keleti hátteréről egy hiánypótló madártani adatokat is érintő publikációt.

A TURUL JELENTŐSÉGE

A turul a kereszténység felvétele előtt szent állatnak számított. Az ősi magyar vezéri nemzetség, illetve a később ebből

kialakuló első magyar királyi ház, az Árpád-ház jelképe. A turult először Kézai Simon krónikája említi, ebben olvasható, hogy Attila hun király pajzsán egy madár látható, melyet magyarul turulnak hívnak, majd Árpádról és dédunokájáról, Gézáról jegyzi meg, hogy a Turul nemzetségből származnak. Thúry József megfejtése óta a turul (*togrul*) szó eredete körül egyetértés uralkodik abban, hogy a törökből került át a magyar nyelvbe több más solymászmadrnévvel együtt. Történeti jelentőségét mutatja, hogy személy-, helység- és birtoknévként is használatos volt.

A szerző (Bagyura János) Mongóliában, egy Altaj hegységben lévő kerecsensólyom-fészeknél (fotó: Prommer Mátyás)

A kerecsensólyom Altajban élő alfajának (ssp. *milvipes*) sötét színváltozata (fotó: Bagyura János)

Átlagos színű kerecsensólyom (fotó: Bagyura János)

Árpád fejedelem pajzsán turulábrázolás látható (Képes krónika)

TURULMONDA TURUL NÉLKÜL

Anonymus Gesta Hungarorum (A magyarok cselekedetei) című latin nyelvű kódexe az egyik legrégebbi írás, amely a magyarok történetét az őshazából való kivonulástól III. Béla koráig ismerteti. Forrássanyagként talán az I. András uralkodásának (1046–1060) utolsó éveiből származó ős-Gestát – amely sajnos elveszett – és a nemzeti hagyományokat vehette alapul. Az ismeretlen szerző az Emese álma címen ismert mondában egy *astur* nevű madarat említi: „Sed ab eventu divino est nominatus: Almus, quia matris eius – pregnantis per sompnum apparuit divina visio, in forma asturis que quasi veniens eam gravidavit.” („Azonban isteni csodás eset következtében nevezték el Álmosnak, mert teherben levő anyjának álmában isteni látomás jelent meg *astur* madár képében, és mintegy reá szállva teherbe ejtette őt.”)

A TURUL ÉS AZ ASTUR EREDETE

A turul egyértelmű keleti származására utal, hogy a korai perzsa költészetben is említették. A Török Madártani Egyesület (BirdLife Turkey) munkatársa, Itri Levent Erkol tájékoztatása alapján Törökországban a *Tuğrul* napjainkban is ismert férfinév, amely irányítót,

kormányzót, Anatóliában a hatalom és az erő birtoklóját is jelenti. Az ország különböző területein népiesen a nappali ragadozó madarakra, de a klasszikus irodalomban sólyomra használták. A török mitológiában a főnixmadárral is azonosították, amely isteni eredetű, gyönyörű vörös

Budapest a millenniumi emlékmű szoborcsoportjában Tas vezér zászlójának csúcsán keselyű látható (fotó: Bagyura János)

tollazatú hím madár, a megújulás, az örök élet, a felkelő nap és a napisten szimbóluma. A turul szónak Nyugaton, a magyar nyelvterületen kívül nincs hagyománya, és ez még inkább így lehetett a legenda lejegyzésének időpontjában. Az *astur* egy újlatin szó, amely a görög *asterias* szóból származik, abból került később a latinba. Az egyik legkorábbi említése egy 1249-ből származó olasz oklevélben található. Ez a név az *Accipiter*-fajokat, azaz a héjakat és karvalyokat jelöli, gyakorlatilag az *Accipiter* szinonimája, régen a héjak nemi neveként használták (*Astur* LACÉPEDE, 1799).

A TURUL HELYETT MIÉRT ASTUR NÉV SZEREPEL A MONDÁBAN?

Szabados György szerint a turul nevet egyedül Kézai Simon hagyta ránk, akinek gestájából hiányzik maga a monda! A szót ugyanakkor háromszor is említette írásművében, még hozzá a mondához hasonló eredetjelölő szerepkörben. Először Attila hun király pajzsáról állította, hogy egy madár látható rajta, amelyet magyarul turulnak hívnak, majd Árpádról és dédunokájáról, Gézáról jegyezte meg azt,

hogy a Turul nemzetségből származnak. Nem hihető tehát, hogy Kézai ne ismerte volna a turult. Az ellentmondás feloldható azzal, hogy Kézai gestája nem maradt ránk teljes terjedelmében, csupán kivonatos másolat formájában. Ezért helyesen járunk el, ha turulmondaként tartjuk számon Álmos mitikus eredettörténetét. Nyilvánvaló, hogy elbeszélő kútfőink közléseit egyenként kell mérlegre tenni, s az ítéletalkotásakor óvatosságra int az a körülmény, hogy ezek a művek idegen nyelvi (latin) és vallási (keresztény) közegbe emelték az ősműt, ilyenformán egy idegen szellemi „szűrő” döntött arról, mik legyenek a pogány elődök lejegyzésre méltó elemei. Feltételezhető, hogy Anonymus – vagy a

krónika megrendelője – figyelembe vette az adott korszak politikai és vallási irányvonalát, ezért figyelmen kívül hagyta a pogány világot idéző turult, és helyette a Nyugaton ismertebb, jobban hangzó *astur* név került a magyarok történetébe.

Tatabánya, turulszobor (fotó: Bagyura János)

A MONDA ÉRTELMEZÉSE

Thúry József szerint mivel Emese az álom idején terhes volt, ezért a legendát úgy kell értelmezni, hogy a turul nem a nemző ős szerepét tölti be, hanem a jövendőmondó égi megjelenítési formája, amely védőszellemként tűnik fel, a nemzetségi ős egy újabb megtestesülése. Ez alapján viszont a magyarok története visszavezethető a csodaszarvassal kapcsolatos eredetmondáig, a hunok és magyarok ősenek tekintett két testvér, Hunor és Magor történetéig. Róheim Géza kutatásai alapján az altaji török terminológia a halotról azt mondja, hogy „elrepült”, később pedig állandó kifejezésként alkalmazza, hogy „solyommá változott”. A lélek, amely madár képében találta meg az utat a másvilágba, csak madár képében térhet meg onnan. Szabados György szerint az Árpád-ház Attilától való származtatása és a turulmonda nem egymást kizáró két eredettörténet, hanem egyetlen hagyomány két, egymást kiegészítő eleme: az első magyar uralkodóház saját hiteles öröksége. Emese mondájához hasonló csodás, álomszerű fogantatás más népek történetében is előfordul. Ezek a legendák általában egy vezér, nemzetség, birodalom születéséről, ősi származásáról, a múlttal összekötő isteni eredetű hatalomról szólnak.

A TURUL A SZÉPIRODALOMBAN

A krónikák adatait különböző szempontok alapján számos szerző elemezte, aminek hatására az *astur* név érhető okokból „feledésbe” merült, a *turul* név viszont megerősödött, amihez jelentősen hozzájárult, hogy a szépirodalmi művekben is megjelent. Kézai Simon gestáját 1782-ben nyomtatásban is kiadták, ezt követően került be a turul szó a „népnyelvbe”. A 19. század elején, a reformkori nyelvújítás idején először Vörösmarty Mihály Eger című költeményében (1827) jelent meg.

*Járt amaz, és rését kémelte halálos ütésnek.
Mint szállongva leső turulé a vadra, serényen
Ahova ér szeme, nézését ott éri csapása.
Vörösmarty Mihály: Eger (1827)*

*Közepűt nagy dombon Etele hajléka,
Fedi a legcsúcsát ős Turul árnyéka,
Emelinti roppant szárnyát repülőre,
Aranybul egészen, verte ki szerzője.
Arany János: Buda halála (Hún rege) (1863)*

A TURULSZOBROK MIÉRT KESELYŰRE HASONLÍTANAK?

A millennium, azaz a honfoglalás és az államalapítás ezeréves évfordulója alkalmából az ország különböző pontjain turulemlékműveket állítottak, melyek egy részén turulszobor is látható. A legnagyobb, közel tizenöt méteres szárnyfeszítávolságú turulemlékmű Tatabányán (Bánhida), a város fölé magasodó Kő-hegyen látható, és egy keselyűt ábrázol. Ebben az időszakban Herman Ottó volt a legnagyobb szaktekintély, aki a turul azonosításával kapcsolatban egy 1877-ben megjelent cikkében (és feltételezhetően felkérésre is) a keselyűt javasolta. Ennek következtében a legtöbb turulszobor fakó keselyűre vagy barát-keselyűre hasonlít. Viszont a rendszerváltást követően készült turulszobrok már egyre gyakrabban sólyomra hasonlítanak.

MILYEN FAJOKKAL AZONOSÍTOTTÁK A TURULT?

A turul azonosításával kapcsolatban az 1568–2019 közötti időszakban megjelent különböző publikációk közül hetvenegy szerző adatait vettem figyelembe. E szerzők összesen

huszonöt fajt, alfajt, színváltozatot vagy madárcsoportot azonosítottak turulként (összesen nyolcvannégy alkalommal). Előfordult, hogy egy-egy szerző egyszerre több fajt is említett. Sas tizenhat, sólymot tizenkét, karvalyt kilenc, altaji vagy havasi sólymot nyolc, kerecsensólymot hét, fekete színű sólymot és sólyomformát négy-négy, fekete színű sasz és héját három-három, saskeselyűt és vadászmadarat két-két, griffmadarat, keselyűforma madarat, madarat, ragadozó madarat, sólyomféléket, szalagos rétisast, vadmadarat, jelképes madarat, keselyűt, ölyvet, solymászmadarat, sólyomfaját, szakállas saskeselyűt és vadászsólymot egy-egy esetben említettek. Összesítve (összevonva) a leggyakoribb fajokkal kapcsolatos adatokat: a sólyom harmincnyolc (45%), a sas húsz (24%), az összes többi huszonhat (31%) alkalommal szerepel az írásokban turulként.

A különböző időszakokban megjelent publikációkkal párhuzamosan a turullal kapcsolatos nevek változatossága és népszerűsége is nyomon követhető. Székely István (1559) sólymot, Antonio Bonfini (1568) és Horvát István (1825) sasz említett. Jászai Pál viszont 1858-ban a következőt írta: „Hogy itt a 'turul' szó csak íráshiba karul helyett, kétséget nem szenved, mind a mellett hogy Horvát István turul sasokat emleget.” Ezt követően több szerző is karvalyt említett, de volt, aki ezzel nem értett egyet. Gombocz Zoltán 1908-ban Thúry Józsefre és Ahmed Vefikre hivatkozva írta: „A pontos egyező történelmi adatok alapján nem valószínű, hogy Kézai turul-ja csak íráshiba volna karul (karvaly) helyett, amint Jászai Pál és Szabó Károly gondolták.” Herman Ottó keselyűkre vonatkozó véleménye szintén befolyásoló tényező volt. Schenk Jakab 1939-ben a turult az Altaj hegységben élő 'altaji' vagy 'havasi' sólyommal (*Falco altaicus*) azonosította. Ezt a madarat Mihail Alekszandrovics Menzbier 1891-ben önálló fajként (*Hierofalco altaicus*) írta le, később időnként a kerecsensólyom alfajaként (*Falco cherrug altaicus*), máskor az északi sólyom alfajaként (*Falco rusticolus altaicus*) tárgyalták, de a kerecsensólyom színváltozataként is említették. Lehetséges az is, hogy ez a nagyobb termetű, általában sötétebb tollazatú, a kerecsensólyomnál korábban költő madár a kerecsensólyom és az északi sólyom valamikori hibridizációja következtében jött létre, a ma élő egyedek pedig a kerecsensólyom *milvipes* alfajával történő folyamatos visszakereszteződés eredményei, így jelenleg a *milvipes* alfajhoz sorolják őket.

MELYIK FAJ LEHET A TURULMADÁR?

Róheim Géza Ahmed Vefik szótárára hivatkozva említette, hogy az oguzok kánjának fejedelmi címere a kétfelé nyitott szárnyú turul, a hat oguz nemzetség mindegyikének pedig különböző sólymok vagy sasok voltak a címerében, és egyben ezek voltak törzsi, fejedelmi jelvényeik. Ez a jelképrendszer előfordult a közép-ázsiai török népeknél is, később személy-, család-, valamint nemzetségnevek örítették a sólymok és sasok kultikus jelentőségének emlékét. Vönöczky-Schenk Jakab szerint a nagyra becsült vadászmadarak nevét elsősorban azért vették fel, mert ezek a madarak félelmet nem ismerő bátorsággal, vakmerően a maguknál nagyobb és erősebb prédát is képesek voltak elejteni. Ezek a tulajdonságok – különösen a kézitusák idején – igen nagyra becsült képességek voltak az emberek között is, ezért a névválasztáshoz ez szolgáltatotta a kiindulási alapot. A solymászzal kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy ez az ősi vadászati mód a kezdetektől napjainkig, a vadászmadarak fajtát és azok idomítási módszereit

Turulszobrok: Szentistván, ...

... Besenyőtelek, ...

... Budai vár, ...

... Jászkisér, ...

... Ócsa, ...

... Sződliget, ...

... Tiszalúc, ...

... és Szenna

fotók: Bagyura János

figyelembe véve, gyakorlatilag nem változott. Solymászatra elsősorban szirti sas, héját, kerecsensólymot, vándorsólymot és esetenként talán északi sólymot tarthattak. Mivel a turult egyértelműen a legkiválóbb vadászmadárként említik, ezért más fajokat nem célszerű figyelembe venni a kérdés megválaszolásához. Sudár Balázs szerint a turult al-Gitrif (8. század) arab solymászkönyvének adatai alapján lehetne azonosítani, amivel én is egyetértek. Al-Gitrif valamennyi solymászatra alkalmas fajt részletesen említett. A turult nagy méretű, fekete, robusztus külsejű, kiváló tulajdonságú és ritka madárként írta le, amely nagy szenvedéllyel vadászik, mint a héja és a vándorsólyom, ha vízimadarakra engedik, akkor úgy repül, mint a vándorsólyom, magasan köröz, lecsap a zsákmányára, azután újra felemelkedik. Más szerzők a hattúra történő vadászatát is említették. A turul repülésére és vadászati stílusára vonatkozó adatok egyértelműen sólyomra utalnak, ezért a sas és a héja kizárható, mivel solymászat közben mind a két faj rövid távon és alacsonyan repül. Mivel a szerző művében a vándorsólymot külön nevesítette, ezért azt is kizárhatjuk. Tejmür mirza (19. század), egy perzsa solymászkönyv szerzője, művében szintén az összes fajt részletesen ismertette a turul kivételével, mert azt ritkasága miatt még nem látott. Közkezen forgó hagyományok alapján tudta, hogy egy turult – mint különlegességet – V. Behrám Gúr százsánida királynak (421–439) ajándékoztak, de a madár egy vadászat közben váratlanul magasra felkörüözött, és eltűnt a szemük elől. A solymászat közben felkörüöző turul viselkedése szintén sólyomra utal, ezért a sasok és a héja itt is kizárható (és

egyébként nem is számítottak ritka, ismeretlen madárnak). Fontos, hogy a madártani határozás érdekében az említett fajok solymászat közben szokásos viselkedését kell figyelembe venni, mert a különböző fajok és fajcsoportok viselkedése között jelentős és egyértelmű különbségek vannak. Ebben a speciális esetben ezek a legfontosabb és legbiztosabb adatok. Mindkét szerző részletesen ismertette a kerecsensólymot, ezért az átlagos színű kerecsensólymokat szintén ki lehet zárni. Ezekből az adatokból milyen következtetéseket lehet levonni? A turul faji azonosításához marad a kerecsensólyom Altaj hegységben élő alfajának ritka, sötét színváltozata, amely méretben és színben annyira hasonlít a Szibériában élő északi sólyom szürke színváltozatára, hogy korábban az alfajának is tekintették (*Falco rusticolus uralensis*). Napjainkban a kerecsensólyom *milvipes* alfajának színváltozataként ismerik, és a legnagyobb termetű sólymok közé tartozik. Megerősíti ezt, hogy al-Gitrif is egy ritka, fekete madarat említett. Az északi sólyom a szibériai élőhelyén állandó, Mongóliában csak néhány megfigyelési adatát ismerik. A turullal kapcsolatos valamennyi adat feldolgozása és kiértékelése nélkül biztosat egyelőre nem mondhatunk, de nagy a valószínűsége annak, hogy a kerecsensólyom Altajban élő alfajának (*Falco cherrug milvipes*) sötét színváltozata, valamint a Szibériában élő északi sólyom (*Falco rusticolus*) szürke változata is nagy eséllyel pályázik a turul elnevezésre. Az adatokat részletesen a Heliaca című évkönyvünk egy későbbi számában publikáljuk.

Bagyura János

Turulszobor Kunszentmiklóson ...

... és Kiskunlacházán (fotók: Bagyura János)

Magyarországról kipusztult madárfajok

CSÍKOSFEJŰ NÁDIPOSZÁTA

Minden faj elvesztése szegényebbé teszi a világot. Az emberi tevékenység következtében a szakértők által megjósolt, közelgő tömeges kipusztulás pedig súlyosan veszélyezteti a földi életet. Magyarországról a 19. század közepétől napjainkig tizenhét fészkelő madárfaj tűnt el. Közülük a legutolsó a 2011 óta hazánkban már nem fészkelő csíkosfejű nádiposzáta.

Csíkosfejű nádiposzáta lósóska virágzatán (fotó: Kovács Gábor)

a sásos-füves rétek fészkelője. Az énekes nádiposzáta már inkább a szárazodó részeket választja, kedveli a csalánosokat, a sédkender- és az aranyvessző-állományokat, de csalános, szulákkal befutott ritkás nádasokban is szívesen fészkel.

A SPECIALISTA CSÍKOSFEJŰ

Valamennyi faj közül a csíkosfejű nádiposzáta élőhelye tekinthető a legspeciálisabbnak. Északkelet-európai élőhelyein legtöbbször a mocsárréteken fészkel, a sásos, lágyszárúak által meghatározott, sekély vízben álló, nagy, nyílt térségek lakója. Hortobágyi fészkelőhelye ettől jelentősen eltérő volt, hiszen ott több évtizeden keresztül a zombékosodó, szikes mocsárréteken költött. Ezen az élőhelyen a sziki hernyópázsit, a réti ecsetpázsit és a sziki zsióka alkotta társulásban fészkeltek, ahol általában csak tíz-tizenkét centiméteres vízborítás volt a jellemző, de egyes aszályos években akár teljesen kiszáradhatott a terület. A Hortobágyon fészkelők elfoglalták a kifestőasztal élőhelyeül szolgáló mocsárréteket is.

Már ebből a leírásból is látható, hogy egy nemzeti park területén az élőhelyét a kaszálások elhagyásával, az égetések mindenáron való elkerülésével és a költési időszak utáni rövid ideig tartó legeltetéssel fenn lehetett tartani.

GAZDAG MAGYAR FÉSZKELŐ ÁLLOMÁNY

A Hortobágyon 1971-ben megtelepedő tizenhét-húsz páros állományt Szabó László Vilmos fedezte fel. A szakszerű élőhelykezelésnek köszönhetően 1982-ben már 150–160 pár

Biológiai megközelítésben minden faj azonos jelentőségű. Természetvédelmi szempontok alapján azonban már más a helyzet, hiszen az egyes fajok elterjedési viszonyai, állomány-nagysága és védelmi helyzete jelentősen befolyásolja megítélésüket. A csíkosfejű nádiposzáta elvesztése több szempontból is fájdalmas. Egyrészt az utóbbi ötven évben Magyarországon szinte csak a Hortobágyi Nemzeti Park területén fészkel, ahol minden feltétel adott volt fennmaradásához. Másrészt mivel egészen a közelmúltig itt élt „köztünk”, sokan vagyunk, akik még gyönyörködhattunk benne. Harmadrészt Magyarország is csatlakozott ahhoz a nemzetközi megállapodáshoz, melyet a faj megőrzése érdekében a vándorló állatfajok védelmét szolgáló bonni egyezmény keretében hoztak tető alá.

GAZDAG HAZAI ROKONSÁG

A csíkosfejű nádiposzáta, mint azt neve is jelzi, a nádiposzáta-félék családjába tartozik. Ebbe a családba összesen ötvannégy fajt sorolnak, ezen belül a nádiposzáta nemzetségbe harminchét faj tartozik, melyek Európában, Ázsiában, Afrikában, Madagaszkáron, Új-Guinea szigetén, illetve Ausztráliában és a közöztük elterülő csendes-óceáni térség kis szigetein élnek. Nálunk a kipusztult csíkosfejű nádiposzáta mellett a foltos, a cserregő, a mezei és az énekes nádiposzáta, továbbá a fülemülesítke, a nádírigó, a halvány geze és a kerti geze fordul elő vagy fészkel.

A két geze kivételével a többi faj vizes élőhelyeken költ, de a gezek is kedvelik a nedves talajú erdőket. A cserregő nádiposzáta és a nádírigó kifejezetten nádban élő madár, míg a sitke a gyékényes nádasok lakója. A foltos nádiposzáta az ezekkel gyakran határos zombékosodó, virágkás területek,

A darvas-szigeti élőhely optimális állapotban 2008-ban

költött a nemzeti parkban. A fészkelők számának növekedése – minden bizonnyal a folyamatosan optimális állapotban tartott élőhelynek köszönhetően – 1996-ban már 530–550 pár volt. Ezt azért is tekinthetjük kiemelkedő jelentőségűnek, mert ez a létszám már a világállomány szempontjából is meghatározó volt. De a gyarapodás még ekkor sem állt meg, hiszen 2000-ben 640–660 hím énekelt a Hortobágyon, majd 2001-ben érte el az állomány a maximumát, amikor hétszáz hím jelenlétét sikerült bizonyítani. Az ezt követő években kisebb számban telepedett meg [a faj hosszú távú vonuló, a telet Afrika Szaharától délre húzódó térségeiben tölti – a szerk.] – de ezt az évszaki hatással is lehetett magyarázni.

AZ ÖSSZEOMLÁS

A zuhanásszerű állománycsökkenés 2006-ban következett be, amikor csak hatvanhárom éneklő hím tűnt fel, és azok sem a korábban foglalt élőhelyeiken telepedtek meg. Ezután újra lassú emelkedés következett, és 2009-ig növekedett az állomány, majd 2010-ben újabb drasztikus mértékű csökkenést észleltek a szakemberek, akkor ugyanis már csak húsz éneklő hím alkotta a hortobágyi populációt. 2011-ben még feltűnt néhány hím és persze a hozzájuk tartozó tojók is, azóta azonban nem mutatkozott már egyetlen példány sem.

GLOBÁLIS TENDENCIA

Talán nincs is még egy olyan madárfaj Európában – szerencsére –, amelyik a 20. században ilyen katasztrofális csökkenést szenvedett volna el, mint a csíkosfejű nádiposzáta.

Élőhelyeinek fogyatkozása magával hozta az állomány csökkenését, amely 95%-os mértékű volt. Jelenleg mindössze négy ország, Lengyelország, Ukrajna, Fehéroroszország és Litvánia területén él az összezsugorodott, 11 000 éneklő híméből és a hozzájuk tartozó tojókból álló populáció. Tizenöt-huszonöt éneklő híméből álló törpe állománya a lengyel-német határon is költ, ezért akár azt is mondhatjuk, hogy Németország még ma is rendelkezik néhány párral. Az évtizedek óta tartó fogyatkozás miatt ennek fennmaradása azonban bizonytalan. Ami még a fenti számoknál is ijesztőbb, az az, hogy a világállomány 70–78%-a mindössze négy élőhelyen sűrűsödik, illetve mindössze hatvan fészkelőhely ismert. A csíkosfejű nádiposzáta még fennmaradt nagyobb állományai 2010 óta stabilnak tekinthetők, a perempopulációk fogyatkozása azonban napjainkban is tart.

KÖLTÉSI IDŐSZAKA MAGYARORSZÁGON

Korábban, amikor még fészkel nálunk is, az első költése május második felében vagy június elején zajlott. Az állomány kisebb része másodsor is költött június második felében vagy júliusban. Mivel a tojókkal szinte csak akkor lehet találkozni, amikor az etetés zajlik, az állományok felmérése az éneklő hímek alapján történik.

Ennél a fajnál nagyon sajátos a populáció szerkezete, ugyanis nem párokba rendeződve élnek. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy mind a hímek, mind a tojók szaporodásuk során több példánnyal kerülnek kapcsolatba. Egy genetikai vizsgálat során hetvenkét fészkelőbe tartozó 170 felnőtt példány és 315 fióka rokoni viszonyait tárták fel, és azt tapasztalták, hogy a

Optimális élőhely zombékos mocsárreten

Mocsárreتي mozaikos élőhely

A darvas-szigeti élőhely kaszálás miatt költésre alkalmatlan állapotban 2014-ben

Túllegeltetett, kiszáradt zombékos

forók: Kovács Gábor

Csíkosfejű nádiposzátaról a Hortobágyon készült utolsó felvétel, 2011. június 15.

fészkelők 39%-ánál a fiókák ugyanattól a hímektől származtak, míg 61%-ánál kettő-négy hím volt az apjuk.

REJTETT ÉLETMÓD

A csíkosfejű nádiposzáta és a berki tücsökmadár fészke az összes hazánkban költő énekesmadár közül a legjobban elrejtett. A magas, sokszor vállig érő, tocsogós talajú, zombékosodó fűben a tojók észrevehetetlenek, mivel a fűben mozognak. A fészkekhez szükséges építőanyagot is össze tudják úgy gyűjteni, hogy közben nem kell a fű felett repülve messzebbre elszállniuk. A fészkek még a többi nádiposzátafajéhoz képest is kisebb, szárazabb években gyakorlatilag a talajon, nedvesebb időszakokban pedig a zombékok tetején, a sűrű fűbe rejtett. Ez az oka annak, hogy a populációk méretét csak az éneklő hímek alapján lehet meghatározni. Azok viszont nagyon könnyen észlelhetők, hiszen a nászrepülő madarak egy magasabb növényről indulva emelkednek fel a levegőbe, majd a röppályájuk csúcsára érve elkezdnek énekelni, és így ereszkednek vissza. Persze ahhoz, hogy ezt a látványos nászrepülést érzékelni tudjuk, a fészkelőhely közvetlen közelébe

A fészkek a sűrű avas és a friss fű közé épültek, és legfeljebb egy irányból vehető észre, de legtöbbször olyan jól rejtett, hogy felderíthetetlen (fotó: Haraszthy László)

A fiókák nyelvén látható két fekete folt elárulja, hogy nádiposzátafajról van szó (fotó: Haraszthy László)

kell jutnunk, ami a nagy kiterjedésű füves területeken egyáltalán nem könnyű.

VÉDELMI TAPASZTALATOK

Magyarországi állománya a mintaszerű élőhelykezelésnek köszönhetően, amint azt az előbbiekből láttuk, szépen emelkedett mindaddig, amíg valami nem történt – vélhetően a telelő állománnyal. Bár ezt vizsgálatok nem támasztják alá, de mivel a hazai élőhelyek állapota nem változott, a néhány év alatt bekövetkezett eltűnést semmi mással nem lehet magyarázni. Sajnos másutt nem ilyen kedvező az élőhelyek helyzete. Mind Lengyelországban, mind Fehéroroszországban, de Ukrajnában is a nedves rétek meliorációja, egyre intenzívebb kaszálása vagy legeltetése sorban számolta fel a csíkosfejű nádiposzáta fészkelőhelyeit.

Mivel a magyarországi fészkelőhelyein nem történt olyan változás, amely kizárná ismételt megtelepedését, a reményünk megmaradt. Sajnos erre nagyon kicsi az esély, mivel eltűnésének legfőbb oka az, hogy maguk a madarak fogytak el. Ahhoz pedig, hogy újra elfoglalja egykori hortobágyi élőhelyeit, jelentős állománynövekedésnek kellene bekövetkeznie azokon a területeken, ahol még fészkel.

Haraszthy László

Szikikákán éneklő csíkosfejű nádiposzáta (fotó: Kovács Gábor)

ÚJ KÖLTŐ FAJ MAGYARORSZÁGON!

Havasi sarlósfecskék fészkelése Debrecenben

A havasi sarlósfecske egy Európában terjeszkedő faj, de 2020-ig hazánkban csak rendkívül ritka kóborló volt, mindössze tizennégy megfigyeléssel. Állománynövekedése miatt Romániában már tíz évvel ezelőtt megjelent alföldi környezetben is, ezért a hazai fészkelése alapvetően nem kellett hogy meglepetésként érje a madarászokat – de valljuk be, ez mégis így történt! Mindenesetre 2020-ban egy új fészkelő madárfajjal gazdagodott Magyarország madárfaunája.

AZ ELSŐ MEGFIGYELÉS

2020. május 2-án Debrecenből a Hortobágy felé kivezető úton mentem gépkocsival, és kihangosítva beszéltem Zalai Tamással egy partimadár-felmérésről, amikor hirtelen felpillantva az égre egy feltűnően nagy sarlósfecskére lettem figyelmes. Félbeszakítottam, és mondtam neki, hogy megállok, mert elképzelhető, hogy havasi sarlósfecskét láttam. Kiszálltam, távcsővel rápillantottam, és egyből láttam a fehér hasát – igen, havasi sarlósfecske! Fél perc alatt előkerült a fényképezőgép is a kocsni hátlajából. Felnéztem oda, ahol a madár körözött, de már nem láttam semmit, ám eltérő magasságban és az ellenkező irányban megpillantottam egy havasi sarlósfecskét. Érdekesnek találtam, de alapvetően nem gondoltam akkor még arra, hogy több madár is lehet. A bizonyító képek elkészültek, és gyorsan elküldtem a hírt a Birdline-ra.

AZ ORSZÁG MADARÁSZKÖZÖSSÉGE MEGMOZDUL

A délután folyamán sokan keresték a madarakat, és egy közeli gabonatarló körül újra megpillantották; ekkor már három havasi sarlósfecske került elő. Alkonyatkor már sokan álltunk a gabonatarló silók mellett, és néztük az ott keringő, majd éjszakára beülő madarakat. Gyorsan híre is ment az országban, hogy a másnap reggel érkezők nagy valószínűséggel láthatják

Havasisarlósfecske-csapat a kirepült fiatalokkal Debrecenben 2020. augusztus 6-án (fotó: Oláh János)

még a madarakat – az eddig csak néhány madarásznak megadatott havasisarlósfecske-megfigyelésben végre minden fajvadásznak része lehet.

Másnap reggel sokan érkeztek, és a madarak is nagyon szépen mutatták magukat a reggeli, majd az esti órákban is. A napközben érkezőknek kicsit több időt kellett rászánniuk a havasi sarlósok megpillantására, de általában az is sikerült.

A KÖLTÉS VALÓSZÍNŰVÉ VÁLIK

Második este dr. Sós Endre már négy példányt látott, és ekkor láttuk először, ahogy vijjogva, együtt repülve „bandáztak”, pontosan úgy, ahogy a költőhelyeken szoktak. Bennem ekkor fogalmazódott meg először a felismerés, hogy itt bizony ezek a havasi sarlósfecskék nagy valószínűséggel költeni fognak.

NÖVEKVŐ MADÁRLÉTSZÁM

A következő napokban nagyon sok madármegfigyelő (tvícsér) érkezett Debrecenbe, hogy megcsodálhassa e gyors és kecses röptű, fehér hasú madarakat. Folyamatosan nőtt a megfigyelt példányok száma is, végül nyolc madár jelenléte vált rendszeressé. Legjobban az alkonyati órákban lehetett megfigyelni őket.

A KÖLTÉS NYOMON KÖVETÉSE

A gabonátároló silókat üzemeltető céggel (Gabonátároló és Logisztikai Kft.) is sikerült egyeztetni, és engedélyt adtak, hogy a lezárt területen belülről lehessen nyomon követni a fészkelést. Majdnem heti rendszerességgel bementem a gabonátároló silókhoz, és egy-két órát a madarak megfigyelésével töltöttem. Május végéig gyakran lehetett fészekanyagot hordó példányokat látni, majd júliusban és egészen augusztus 6-ig etető madarakat is megfigyelni. A gabonátároló silók tetőszerkezetében található vasgerendák melletti lyukakban fészkeltek. Május végétől egészen augusztusig gyakran lehetett megfigyelni, hogy ki-be járnak, főleg az esti órákban.

Július végén ismét elkezdett emelkedni a megfigyelt madarak példányszáma, először kilenc, majd tizenegy példány mutatkozott, augusztus végére pedig már tizenhat havasi sarlósfecske lehetett napokig látni a gabonátárolóknál. Ebből arra következtettünk, hogy a négy pár sikeresen fészkel, és nyolc fiatal madár repült ki Debrecenben 2020-ban. A Terepmadárász-találkozó alkalmával ismét sok megfigyelő láthatta az eddig nagyon ritkának számító fajt Magyarországon. Az utolsó két példányt október 8-án este Emri Tamás látta bejönni a silókhoz éjszakázni, ezután már nem volt több megfigyelés.

A MADARAK VISELKEDÉSE

Táplálkozni valószínűleg messze eljártak a havasi sarlósfecskék, mert gyakran nagyon magasra felmentek, majd késő délután sokszor az égből pottyanva tűntek fel a silók körül. Én viszonylag közel, légvonalban 2,4 kilométerre lakom a gabonátároló silóktól, de az intenzív és tudatos havasisarlósfecske-keresés ellenére is mindössze egy alkalommal láttam két példányt a kertünkben egy nyári zivatar előtt. Ekkor a madarak alacsonyabban repültek. Ezenkívül még volt egy-két megfigyelés Debrecen nyugati oldalán, de mindenképpen kevés alkalommal sikerült a költősilókon vagy azok közvetlen, pár száz méteres környezetén kívül megfigyelni őket. Ez azért érdekes, mert a hazánkban megszorodó megfigyelések és helyszínek arra engednek következtetni, hogy valószínűleg több városban is költhetnek a havasi sarlósfecskék.

MÁS VÁROSOKBAN IS MEGTELEPEDTEK!

2020. július 22-én Gyarmati Gábor meg is talált két fészkelő párt Hódmezővásárhelyen, és Szegeden is több megfigyelés volt 2019-ben és 2020-ban is. Egy kis odafigyeléssel valószínűleg több helyről is előkerül majd a közeljövőben a havasi

Havasi sarlósfecske a betonsilónál Debrecenben 2020. május 3-án, ...

Havasi sarlósfecskék megfigyelése (Lendvai Csaba) Debrecenben a betonsilónál 2020. május 5-én (fotó: Orbán Zoltán)

... és fészekanyaggal Debrecenben 2020. május 27-én (fotók: Oláh János)

Élelemmel teli torokzacskóval etetni érkező havasi sarlósfecske Debrecenben 2020. július 31-én (fotók: Oláh János)

sarlósfecske mint fészkelő faj hazánkban. Sőt, nagy valószínűséggel nem 2020-ban történt az első fészkelés sem, csak eddig elkerülte a madarászok figyelmét, mert nem könnyű észrevenni a magasan táplálkozó példányokat. Debrecenben 2019-ben is volt egy májusi megfigyelés (egy külföldi madarásznak köszönhetően) nem messze a gabonátároló silóktól; ezt a megfigyelést a Nomenclator Bizottság hitelesítette is. Ez az egy adat még nyilván nem bizonyítja, hogy az előző évben is fészkeltek itt, de a gabonátárolónál dolgozók is arról számoltak be, hogy már 2019-ben is láttak ilyen madarakat.

Ebből a hazai madarászok számára kicsit váratlan eseményből is látható, hogy a klímaváltozást és a környezetünk folyamatos változásait a madarak viszonylag gyorsan és jól jelzik. Sőt, a ritka madarak talán sok esetben még jobb indikátorok erre, mert egyből feltűnik, ha egy ritka fészkelő faj állománya eltűnik, vagy egy ritkán előforduló madárból „hirtelen” gyakori faj válik. Az MME-tagok között sok és egyre több olyan madármegfigyelő van, akit érdekel a ritka fajok megfigyelése és dokumentálása. Ezért elindult egy kezdeményezés egy új szakosztály létrehozására is, és reméljük, hogy 2021-ben meg is tud alakulni az MME Ritkaságvadász Szakosztálya. Egyelőre az előkészítő lépések zajlanak, de ha tagtársaim közül bárkit érdekel ez a téma, akkor nyugodtan jelezheti nekem e-mailben, esetleg levélben (sakertour@gmail.com; 4032 Debrecen, Tarján utca 6.). Mindenkit szívesen látunk majd ebben a közösségben is! Remélhetőleg amikor ez a cikk megjelenik a Madártávlatban, akkor már újra köszönhetjük az ismét Magyarországon fészkelő havasi sarlósfecskéket 2021 júniusában! [2021. április 4-e késő délután Veszelinov Ottó két példányt látott a tavalyi fészkelőhelyül szolgáló gabonasilónál Debrecenben – a szerk.]

Oláh János

Havasi sarlósfecskék a fészkelőüregnél Debrecenben 2020. augusztus 6-án

Partifecske- és gyurgyalagvédelmi tevékenység az MME Komárom-Esztergom Megyei Helyi Csoportjának működési területén 2020-ban

forók: Bagi Antal

A partifecske hazánkban védett faj, különleges fészkelési szokása miatt kifejezetten érzékeny költőterület-választására nézve, illetve a fészkelési időszakban jelentkező zavarásokra. A fokozottan védett gyurgyalag fészkelőhely-választása sokkal tágabb feltételű, hiszen akár legeltetett gyepekben is megtelepszik, kevésbé ragaszkodik a friss, függőleges falakhoz, és a telepeken történő zavarásokra is kevésbé érzékeny, ha magát a költőjáratot nem fenyegeti veszély.

Komárom-Esztergom megyében az 1990-es évek végén kezdődött a partifecske- és gyurgyalagállomány felmérése és a szükséges védelmi intézkedések elvégzése (Országos gyurgyalagvédelmi program). Működési területünkön a Duna mentén húzódó löszös, homokos talajnak köszönhetően jelentős költő állománya van mindkét fajnak. Viszont a partifecske szinte már csak mesterségesen létesített partfalakban tud megtelepedni és költőtelepeket kialakítani. Ismereteink szerint a Duna folyam természetesen szakadó partfalaiban

Megyében jelölt partifecskek helyi elmozdulásai

Megyén kívül jelölt partifecskek gyűrűzési helyei

napjainkban csak egy-két kisebb telepe van Ács város közigazgatási területén.

2020-ban a korábbi évekhez képest a munkaterületünkön magasabb számban tudott a partifecske megtelepedni (2655 pár). Ebben nagy szerepe volt csoportunk támogató partnereinek. A segítségükkel létesített új költőhelyek, valamint két kavicsbánya madárbarát működtetése Mocska és Ács határában meghatározta a madarak megtelepedési körülményeit.

A mögöttünk hagyott és jónak mondható év elmaradt a kilencvenes évek rekordszámaitól, amikor is négyezer körüli fecsképart regisztráltunk. A mélypontot a 2011-es év jelentette 490 párral. Azóta lassan emelkedő tendenciát tapasztalunk, melyhez a védelmi intézkedések nagyban hozzájárultak.

A gyurgyalag stabil állománnyal rendelkezik megyénkben. 2020-ban 494 pár fészkelését rögzítettük. A költési eredményeket figyelembe véve ez a szám az utóbbi tíz év legmagasabb adata.

Márciusban Ács, Császáron, Lábatlanon és Neszmélyen végeztünk nehézgépekkel partfal-kialakítást mindkét faj védelme érdekében. Az ácsi Vörös-pusztán közelében, felhagyott homokbánya területén a város önkormányzatának támogatásával valósult meg a munkavégzés. A gépkezelő önkormányzati területen négyórás munkával alakított ki megfelelő méretű falfelületeket a madarak számára. Ezen a helyszínen három évvel korábban zajlott hasonló munka, így a már korábban kialakított falat újítottuk fel, hogy ismét birtokba vehessék a madarak.

Császár, Karpatus-pusztán egy szintén használaton kívüli homokbánya területén végeztünk rekonstrukciót. A terület magántulajdonban van, és rendszeresen használják krosszmotorosok. Hosszas előkészítő munka után a kialakított friss falakat kitábláztuk és leszalagoltuk, hogy a technikai sporttevékenységet végzők ne okozzanak természetvédelmi kárt.

Lábatlan város közigazgatási területén önkormányzati és lakossági beavatkozásra is sor került. Az előbbi területen kialakított falnál 2021 tavaszára terveztünk egy falfelület-növelő korrekciós munkát. Egy helyi állattartó pedig a saját birtokán önerőből hajtott végre élőhelyfejlesztést, ezzel segítve a rovarfogyasztó madarak fészkelését.

Neszmélyen egy hosszabb ideje felhagyott homokbányában alakított ki régi partnerünk, támogatónk magánlőteret. A tulajdonos beleegyezésével és hathatós támogatásával ideális méretű és elhelyezkedésű homokfalat hozott létre közel egynapos gépi munkával. Az összes rekonstrukciós munkánk közül ez bizonyult a legsikeresebbnek.

Az újonnan kialakított falakon már a tavasi visszaérkezés első harmadában megjelentek a madarak. Ácson és Neszmélyen ötszáz pár partifecske, míg Császáron és Lábatlanon huszonöt pár gyurgyalag épített új költőüreget.

A gépi munkálatok mellett Császáron és Komáromban végeztünk kézi erővel (ásóval és kapával) partfalrészűzést és -tisztítást, hogy újra költésre alkalmassá váljanak a falak, illetve a ragadozó emlősök nehezebben férjenek hozzá a költőüregekhez. A komáromi ipari park területén két helyszínen telepedtek meg fecskék földdeponokban. Itt a fészkelepeket veszélyeztető munkálatok a fiatalok kirepüléséig leállításra kerültek. Az érintett területeket a vállalkozó bevonásával kitábláztuk és elkerítettük. Ennek köszönhetően százötven pár partifecske költött sikeresen. A költési szezon alatt megyénk területén több költőtelepen is helyeztünk ki figyelemfelhívó táblákat a védett és fokozottan védett madarak sikeres költésének biztosítása érdekében.

A működő kavics- és homokbányák kapcsán megyei szinten az ácsit (hatszáz pár) és a mocsait (nyolcszáz pár) lehet

forók: Szabó Máté

kiemelni, ahol a madarakkal szimpatizáló cégvezetőségnek köszönhetően kiemelkedően sok partifecske és gyurgyalag költött 2020-ban is.

Csoportunk a helyi bányatársaságokkal, -tulajdonosokkal, valamint a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatósággal alakította ki az elmúlt évtizedekben azt a jól működő munkakapcsolatot, amely rendkívül fontos a védelmi intézkedések megvalósítása szempontjából.

2020-ban csatlakoztunk az országos Action Riparia gyűrűzési programhoz, melynek keretében négy helyszínen három gyűrűzővel (Bátky Gellért, Bátky Kolos és Szabó Máté) zajlott a munka. A telepeket összesen tizenhárom alkalommal látogattuk meg, legtöbbször az ácsi kavicsbányában voltunk (öt alkalom). A projekt keretében 1031 partifecske lábára került gyűrű, és 365 visszafogásunk volt. Utóbbiak döntő többségét a tárgyévben gyűrűzött madarak adták. Sikeres volt viszont negyvennyolc olyan madarat fogni, melyek a korábbi években kapták a gyűrűjüket. Tizenhárom olyan fecske akadt hálóból, amelyeket az ország más területén gyűrűztek. A legtöbb megyén kívüli madár (tíz példány) Győr környéki telepekről érkezett, három viszont messzebből: Baja (egy pld.), Zalkod, Tisza (két pld.). A Tiszánál gyűrűzött egyedek további érdekessége, hogy egyiket 2014-ben, a másikat 2015-ben jelölték. Egyetlen külföldi gyűrűs fecskét sikerült eddig fognunk, azt a madarat 2019 júliusában jelölték Délkelet-Csehországban. Érdekesség-

Az Action Riparia projekt keretében a Komárom-Esztergom megyében gyűrűzött partifecskek száma területenkénti bontásban

Helyszín	Alkalm	Gyűrűzés	Visszafogás (2020-ban gyűrűzött egyedekkel)
Ács, kavicsbánya	5	450	220
Komárom, ipari park, földdeponiak	4	93	17
Mocska, Váli-bánya	2	232	52
Neszmély, lőtér	2	256	66

ge volt, hogy a gyűrűje arany színűre volt festve. Ezt a madarat aztán még háromszor sikerült visszafogni (háromas kotlófolttal).

Köszönjük partnerségét, támogatását és segítségét a madarak aktív védelmében Ács Város Önkormányzatának, Lábatlan Város Önkormányzatának, Molnár Jenőnek és Tibornak, Mechler Zoltánnak, Váli Józsefnek és Péternek, Varga Róbertnek, továbbá a Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóságnak, a Száz Völgy Természetvédelmi Egyesületnek és a szervezetek aktív tagjainak!

Bagdi Antal, Bátky Gellért, Bátky Kolos, Csonka Péter és Szabó Máté

forók: Bátky Gellért

MME

2021. január–március

HÍREK

Az MME a harminc helyi csoport alkotta országos hálózat keretében végzi a legkiterjedtebb természetvédelmi és szemléletformáló munkát. Belépéskor tagjaink automatikusan a lakóhelyükhöz legközelebbi csoporthoz kerülnek, de természetesen lehetőség van a kérésnek megfelelő csoportba kerülésre is. A helyicsoport-hálózatról és programjairól az MME-honlap (mme.hu) kezdőoldalán (Helyicsoport-hírek és Eseménynaptár, valamint térkép lent) lehet tájékozódni. Amennyiben szeretne bekapcsolódni a csoportja munkájába, kérjük, vegye fel a kapcsolatot a helyi tisztségviselővel, és iratkozzon fel a levelezőlistára is.

BARANYA MEGYEI CSOPORT

A vörös kányák teletől állományainak nemzetközi felmérésére idén január 9-10-én került sor. Ehhez kapcsolódóan Baranyában is bejártuk az ismert fészkelő- és gyülekezőhelyek környékét. A számlálás során minden eddiginél több, összesen ötvenhat vörös kányát figyeltünk meg. A madarak döntő többségét, ötvenöt példányt a már tradicionálisnak nevezhető éjszakázóhelyen és annak vonzáskörzetében, Baksánál láttuk. Az erdei fülesbaglyok téli gyülekezőhelyein január 29. és február 1. között végeztük el az immár hagyományosnak nevezhető számlálást. Baranyában kilencvenhat helyszínt (templomkertek, temetők, fenyőkkel vegyes utcai fasorok, parkok stb.) vizsgáltunk át részletesen. Ezek közül ötvenöt helyen találtunk baglyokat. A felderített gyülekezőhelyek száma tizenkettővel haladta meg a tavalyit, ennek ellenére mégis kevesebb baglyot figyeltünk meg. A nappalozó erdei fülesbaglyok egyszámát ezúttal 1086 példányra becsültük, amely 18,8%-os csökkenést jelent. Érdekességgént említhető, hogy két helyen egy-egy réti fülesbagoly, egy helyen két gyöngybagoly, egy másik helyen pedig két macskabagoly is társult a csapatokhoz. A felmérés időszakában Magyarország 670 településének 991 helyszínén a megfigyelők összesen 16 455 fülesbaglyot számoltak össze. A baranyai egyszám ennek a mennyiségnek a 6,6%-át adta. [Szerkesztői megjegyzés: A csoport havi hírlevelére a baranya@mme.hu e-mail-címen lehet feliratkozni.]

Bank László

BUDAPESTI HELYI CSOPORT

Ezer odú Budapest parkjaiban: Az MME és a FŐKERT Nonprofit Zrt. együttműködése keretében ezer darab odút helyeztünk ki Budapest azon parkjaiba, amelyek a FŐKERT kezelésében állnak: Margit-sziget, Óbudai-sziget, Gellért-hegy, Népliget, Tabán, Vérmező, Városmajor, Kubala László park, Nehru park, Március 15. tér, Feneketlen-tó, Gesztenyés kert, II. János Pál pápa tér, Szabadság tér, Timár utca, Szilágyi Erzsébet fasor és Flórián tér. Denevérek számára ötven, énekesmadaraknak pedig 950 darab B és D típusú odút telepítettünk ki. Az ezekben leggyakrabban költő kék és széncinege, csuszka és seregély másodlagos odúköltők, amelyek nem képesek saját otthont készíteni maguknak a fák törzsébe, hanem alapvetően a harkályfélék által készített odúkat foglalják el. A fővárosi

Odúkihelyezés a Gellért-hegyen (fotó: Sárlos Dávid)

területeken nincs elegendő természetes költőüreg, így az általunk kihelyezett mesterséges fészkelőhelyekkel nagymértékben tudjuk segíteni e fajok fészkelését. Terveink között szerepel az odúfogadások, fészkelések ellenőrzése, nyomon követése, költési időszak után pedig az odúk kitisztítása, ezzel is segítve a madarakat, hogy a következő években is sikeresen fészkelhessenek.

Lendvai Csaba

BÜKKI HELYI CSOPORT

Az év első negyedében, közösségi programok híján, többnyire a kis létszámú terepi felmérésekre összpontosítottunk. Több tagtársunk közreműködésével vettünk részt a 18. Országos sasszinkronon. Az erdei fülesbagoly felméréséhez oktatófilmet készítettünk, ezzel segítve a felmérőket a teletőlhelyek felkutatásában. A Harkályvédelmi Szakosztállyal és a Bükki Nemzeti Park Igazgatósággal együttműködve, elsősorban a fokozottan védett fehérhátú fakopáncs potenciális élőhelyeire koncentrálnak, harkálymonitoring-felmérést végeztünk a Bükk hegységben. Két területbejárás alkalmával tizenhárom hamvasküllő- és tizenegy fehérhátú fakopáncs-revírt sikerült felderíteni. Felmérőink segítségére szolgált a hazai harkályok határozásához készített oktatófilm, mely mindenki számára elérhető a YouTube-csatoránkon. A Nyéki tavaknál sirályok költésére alkalmas szigeten végeztünk élőhelykezelést. A tavalyi években, a küszvágó csér és dankasirály mellett, egy szerencsensirálypár

is költött az így kialakított fészkelőhelyen. A költési időszakot megelőzően számos odútelep karbantartását és tisztítását végeztük el Jávorkúton, a miskolci vadasparkban, a miskolctapolcai parkban és az azt övező erdőben. A gyerekeket sem hagytuk pihenni, „Vendégek a madáretetőn” címmel rajzpályázatot hirdettünk, mely óriási népszerűségnek örvendett a különböző korcsoportokban. Ezúton is köszönjük tagtársaink és önkénteseink kitartó munkáját!

Vig Zsófia

DOMBÓVÁRI HELYI CSOPORT

Csoportunk 2020. április 11-én volt negyvenéves, ennek kapcsán jelent meg harmadik kiadványunk 2021 januárjában, mely négy évtizedes munkánk tömör, képes összegzése. Az ötvenhat oldalas, színes, A4-es magazint több mint háromszáz kép gazdagítja. A kiadványban bemutatjuk, hogy miként „lett” egy ilyen kis csoportnak két erdei iskolája, saját múzeuma és madárbarát mintakertje, megtudhatjuk, hogy miben és miért különböznek ifjúsági táboraink az ismert madarász-táboroktól, de az olvasók betekintheznek a negyvenéves dombóvári Madarászuli munkájába, a jeles napi programjainkba, a tagmegtartó és közösségfejlesztő terepi listánkba, odú- és fajvédelmi programjainkba is. Elolvasásra ajánljuk minden MME-tagnak, kiemelten a helyi csoportok vezetőinek, különösen a már ve-

zető vagy vezetésre aspiráló fiataloknak, mert a kiadványban nemcsak történelmi összegzés és szakmai beszámoló található, de sok-sok ötlet is az álmok megvalósításához. A kiadvány postaköltséggel együtt 2000 Ft, azzal kapcsolatban pedig érdeklődni a következő elérhetőségeken lehet: mme28dvar@gmail.com; 30/296-4501.

Nagy Sándor

KISALFÖLDI HELYI CSOPORT

Helyi csoportunk nagy lendülettel indult neki az új évnek. Január közepén negyvenöt felmérő segítségével az eddigi legkiterjedtebb sasszinkron tartottuk meg, nyolcvanhat réti-, tizenhét parlagi és egy fekete sas megfigyelésével. További érdekesség volt még huszonegy vörös és egy barna kánya, valamint két énekes hatyú és egy cseh jelölésű kontyos réce. Szintén a korábbi éveket felülmúló lefedettséggel vettünk részt a teletől erdei fülesbaglyok számlálásában január végén. A kilencvennégy átvizsgált település közül hatvanegyben talált negyvenegy felmérőnk összesen 969 erdei és tizenegy réti fülesbaglyot, három macskabaglyot és egy kuvikot. A járvány-

Sasszinkron (fotó: Vig Tibor)

ügyi helyzet miatt a györszentiváni bázisunkon sajnos csak kis csoportos keretek között tudtunk odút készíteni, de ennek ellenére időben meglelt a tervezett mennyiség. Kísérletképpen először készítettünk és helyeztünk ki hat nagybukó-odút az Alsó-Szigetközben februárban. Ezenfelül elkészült még tíz D típusú és öt kuvikodú is, melyek a Gönyüi-homokvidékre kerültek. Sikerült továbbá új egyházi épületbe egy-egy gyöngybagolyládát telepíteni Kajárpécen és Rábatamáson. Télen több alkalommal is tartottunk fészekkeresési akciót a működési területünk minden táján. Elsősorban ismeretlen feketególya- és rétisásfészkek felderítését tűztük ki célul, ezzel segítve a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság védelmi munkáját. Rengeg egyéb biotikai adat felvétele mellett sikerült rátalálni mindkét faj eddig nem ismert fészkeire is.

Kisalföldi Helyi Csoport vezetősége

KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI HELYI CSOPORT

Önkénteseink segítségével idén is végeztünk élőhelykezelési munkát a mocsai váli-tavi költőszigeteken. 2020-ban komoly telepet alkottak itt a küszvágó csérek (kilencvenöt pár) és dankasirályok (negyvenöt pár), de költött itt a fokozottan védett gólyatöcs (tizenegy pár), gulipán (tizenhárom pár), piros-lábú cankó (két pár) és cigányréce (két pár). Március 7-én vultunk fel kilenc önkéntessel, négy motoros kaszával és egy

Költősziget élőhelykezelése (fotó: Szabó Máté)

Vadkamera fotó (fotó: Bátky Gellért)

motorfűrésszel, hogy a szigetek növénygyerítését a 2021-es költési szezon előtt elvégezzük. Mivel egy kis kiterjedésű (6,5 hektár) bányató szigeteiről van szó, ezért már a bejutás is nehézkés. Nagyobb csónakkal nem lehet megközelíteni, mert az erősen változatos meder miatt sok a zátony, a kicsi csónakokon pedig körültekintően kell elhelyezni a gépeket. A lekaszált és kivágott növényzetet helyben el is tüzeltük. Az egész napos cserjeirtás és kaszálás után hat bokormentes, viszonylag gyér növényzetű, kavicsos szigetet hagytunk magunk után, amelyek az itt költő csérek és sirályok telepei számára megfelelőek. Az élőhelykezelés után a vizes élőhelyet hamar visszafoglalták a vízmadarak, március 13-án kétezer lúd, köztük egy apácalúd éjszakázott a tavon. Bízunk benne, hogy a 2021-es évben is sok sikeres költés lesz a területen. Köszönjük az utóbbi években a tevékenységekben részt vevő önkéntesek munkáját!

Bátky Gellért

SOPRONI HELYI CSOPORT

Tagságunk tevékenysége hagyományosan a Soproni Egyetem és a Fertő-Hanság Nemzeti Park munkatársaival való közös munkára épül, ezenkívül szorosan együttműködünk a Kislétföldi Helyi Csoport tagjaival is, akikkel számos közös programot valósítunk meg a monitoringtól a madárgyűrűzésen át a ragadozómadár-védelemig. Új partnerünk a Soproni Madármentők Alapítvány, tagjai nagy segítséget nyújtanak a mentési feladatokban. Egyik ilyen közös projektünk a ködben eltévedt

Glóbits Zsuzsanna (MME), Győri Andrea és Bodnár Ágota (Soproni Madármentők Alapítvány) mentett vadludakkal (fotó: Pellingert Attila)

Látogatók a csáfordjánosai Tőzikés-erdőben (fotó: Pellingert Attila)

vadludak mentése, amely szinte minden évben feladatot ad; idén januárban Sopronba és a Fertő menti falvakba tévedtek a sűrű ködben éjszakázóhelyüket nem lelő madarak. A lakosság segítségével hat nyári ludat és egy nagy liliket sikerült befogni, amelyeket másnap nyakgyűrűvel megjelölve engedtünk szabadon. Azóta négy madárról már visszajelentés is érkezett Csehországból és Ausztriából. A vadlúdállományok monitoringja, amely 1983-ban kezdődött, és amelyet összehangoltan végzünk osztrák partnereinkkel, a téli hónapok visszatérő feladata, és azt egy jól összeszokott csapat végzi. Februárban közreműködtünk a csáfordjánosai Tőzikés-erdő őrzésében, amelyet a Covid19-járvány miatt korábban soha nem látott tömeg látogatott ebben az évben.

Pellingert Attila

TISZAVASVÁRI HELYI CSOPORT

A 2021-es év is aktívan kezdődött csoportunk számára. Benti munka során újabb vércseládák készültek el, és az éves közgyűlésünket is megtartottuk. Részt vettünk a 18. Országos saszinkron és a telető erdei fülesbaglyok felmérése programokban. Utóbbi keretében hatvanhat egyedet számoltunk össze Tiszavasvári és környékén. Felső tagozatos gyerekekkel odútakarítást végeztünk és madárbarát kerteket látogattunk meg. Idén a tavalyi évhez képest korábban, március 18-án láttuk az első fehér gólyát megérkezni városunkba. Márciusban vonuló vízimadár fajokat többször is megfigyeltünk a Fehér-szíken, a

halastavaknál és a Kaján-szíken. Többszázcsapatosan fordultak elő bibicék, ludak, fűtyülő, kanalas, nyilfarkú, kerce- és tőkés réce, továbbá piroslábú és pajzsoskankó. Zsíros Sándor munkájának köszönhetően egerészölyvfészek, kuvik- és vércseláda, továbbá szalakótaodú bekamerázása is megtörtént.

Szabóné Balázs Beáta

VAS MEGYEI HELYI CSOPORT

Januárban részt vettünk az Országos saszinkron Vas megyei felmérésében, melyet az Őrségi Nemzeti Park Igazgatóság szervezett. A huszonnyolc megfigyelő 173 UTM-négyzetet járt be, 158-ban láttunk ragadozó madarat, tíz faj 562 példányát. Tízennyolc rétisast figyeltünk meg, az öt ismert revírből négyből kerültek elő. Az egerészölyv volt a leggyakoribb, 406 példányát számoltuk meg, a héja volt a legtrikább, mindössze háromot láttunk.

Februárban helyi csoportunk szervezésében huszonöt megfigyelő részvételével bekapcsolódtunk a telető erdei fülesbaglyok országos felmérésébe. Negyvenöt Vas megyei település hatvan-két helyszíne közül huszonkettőn összesen 141 madarat számoltunk meg. A tavalyi ismért helyeken idén lényegesen kevesebb, 213 helyett csak 92 példányt regisztráltunk. Legnagyobb számban (tizenhét pld.) idén Táplánszentkereszten telettek erdei

Egyesületünk főállású munkatársait a budapesti Központi Iroda koordinálja. Kollégáink jelentős része azonban nem itt, hanem országszerte elszórtan dolgozik. A fővárosban az ügyvezető igazgató, a természetvédelmi, társadalmi kapcsolati, gazdasági és a helyi csoportok feladatait szervező osztályok kollégái tevékenykednek. Az MME szervezeti felépítéséről és a működésünket szabályozó dokumentumokról is tájékozódhat a honlapunkon (mme.hu > Kapcsolat).

TÁRSADALMI KAPCSOLATOK OSZTÁLY

Harangi István nyugdíjba vonult

Kollégánk – akit az MME régebbi tagjai, így jómagam is jobbra Csamnak szólítunk – 1979-ben megkezdett és negyvenkét éven át folyamatosan végzett egyesületi munkáját befejezve vonult nyugállományba idén márciusban. Ő az a kolléga, akivel az MME minden tagja a belépéskor, illetve évente több alkalommal is kapcsolatba került, hiszen Csam munkájának nagy részét a tagnyilvántartás és a tagsággal kapcsolatos ügyek szervezése képezte az elmúlt évtizedekben. Mindazonáltal

Bányai Lászlóné és Harangi István az MME fővárosi irodájában (fotó: Orbán Zoltán)

fülesbaglyok. Februárban a Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság közreműködésével régóta tervezett természetvédelmi tevékenységet valósíthatunk meg a Tömördi Madárvárta területén. Nagy teljesítményű szárazúzóval eltávolítottuk a cserjéket a gyepterületek jelentős részéről, hogy hosszú távon biztosítsuk és részben visszaállítsuk a füves élőhelyek arányát. Közben a standard hálókészletek karbantartását is elvégeztük.

Március 19-től április 3-ig rendeztük meg a tavaszi Actio Hungarica madárgyűrűzési programunkat a Tömördi Madárvártnál. Összesen harmincegy faj 749 példányát gyűrűztük meg, legnagyobb számban vörösbegyét (377 pld.) jelöltünk. 345 visszafogást regisztráltunk. Legérdekesebb egy héja öreg tojó példányának befogása volt, 1998 óta ez volt az ötödik gyűrűzött héja a madárvártnál. Márciusban levelet írtunk a Vas Megyei Kormányhivatal Erdőtervezési Osztályának, melyben kértük a hatóságot, hogy a kőszegi Alsó-erdő egy védett növényekben (kakasmandinkó, kárpáti sáfrány, ligeti csillagvirág, kikeleti hóvirág) gazdag erdőrészelete a jövőben mentesüljön a fakitermeléstől. Az élőhely hosszú távú fennmaradását biztosító pozitív válasz meg is érkezett. Ezúton is köszönet helyi csoportunk tagjainak és más önkénteseknek is a programok sikeres megvalósításáért!

Gyurácz József

egyesületi tevékenysége a korai években ennél is szerteágazóbb volt, részt vett a ragadozómadár-védelemben, a kékcsőrű réce visszatelepítési programjában, és aktív madárgyűrűzői munkát is végzett az olyan, mára legendássá vált táborokban, mint Budakeszi és Fülöpháza – hogy csak néhányat említsünk a sok közül. Reményeim szerint az elkövetkező néhány évben elkészülhet vele az a hosszabb interjú, melyben ő maga számol be sokrétű egyesületi tevékenységéről. Addig is jó pihenést és sok remek gombászkodást, Csam! Tisztelettel és barátsággal:

Orbán Zoltán

ÉRDEKES MADÁRFÉSZKELÉSEK

szerkeszti: Haraszthy László

KÉKCINEGE-FÉSZEKALJ MÉRETEN ALULI TOJÁSOKKAL

2020. április 23-án Karancslapujtón, a Nagy-völgyben egy bükkfára általam kihelyezett, B típusú, PVC-csőből készült odút ellenőriztem. Takaros kis fészekben hat, szokatlanul kicsi cinegetojást találtam. Május 4-én újra megnéztem a fészket, és az odúból kék cinege repült ki a hat tojásról. Június 9-én az odúban még mindig a kék cinege hat, elhagyott tojásait találtam. A fészkek megtévesztően újszerű állapotúnak tűntek. A tojások terméketlenek, méreteik pedig a következők voltak: 11x9,5 mm, 11,2x9,9 mm, 12,2x10,7 mm, 13,8x10,8 mm és 16,2x10,4 mm (a hatodik – szintén kis méretű tojás – sajnos mérés közben összeroppant). A kékcinege-tojások átlagos mérete 15,33x11,69 mm, a legnagyobbaké 17,6x12,2 mm és 15,1x12,5 mm, a legkisebbeké pedig 14,2x12,3 mm és 15,6x10,8 mm nagyságú volt egy Pilisben végzett vizsgálat során.

Rozgonyi Sándor

[Szerkesztői megjegyzés: Szinte minden fajnál ismert, hogy időnként egy-egy tojásuk a fajra jellemzőnél lényegesen kisebb, úgynevezett boszorkánytojás. Ezek a tojások minden esetben terméketlenek. Általában egy fészkealjban ezekből csak egy, esetleg kettő fordul elő.]

HARKÁLYOK ÁLTAL ÉPÜLETEKBE VÉSETT ÜREGEK MINT FÉSZKELŐHELYEK

Sok problémát okoz a harkályok épületrongálása, ugyanakkor az általuk a szigetelésbe vajt üregek több madárfajnak is kedvező fészkelési lehetőséget kínálnak. A soproni Botanikus kertben az egyetemi sportcsarnok oldalán több, harkályok által készített lyuk is van. Az egyik ilyen üregben csuszka költését sikerült megfigyelnem 2014-ben. A bejáratot, ahogy a természetes odúkat is, a csuszkák sárral szűkítették le, és így költöttek a falban. Budapesten az Irinyi József úton található Commsignia épületén figyeltem meg hasonló körülmények között seregélyek fészkelését 2018 májusában. Legalább két pár költött a harkályok által készített üregekben, de az is lehet, hogy sarlósfecskék is költöttek ugyanitt. Erről azonban teljes bizonyossággal nem tudtam meggyőződni.

György Előd

KUVIK CSÓKAFIÓKA-ZSÁKMÁNYOLÁSA

A dunatétleni Böddi-széken 2021. május 19-én egy csóka-ládában öt fiókat jelöltünk, egy másikban pedig négyet. Valamennyi alumínium- és piros színű gyűrűt is kapott. A fiókok már tollasak voltak, szárny- és farktollaiknak már kialakult a csévéje is. Egy héttel később, május 26-án folytattuk az odúk ellenőrzését. A csókaodúktól néhány tíz méterre az egyikben négy tollasodó kuvikfiókat találtunk, és a tojó is a ládában volt mellettük. A fiókok alatti morzsálekban találtunk négy fém- és három piros színű gyűrűt, amelyeket egy héttel korábban az innen pár tíz méterrel távolabb lévő két odúban lévő csókafiókákra tettünk. Az egyik gyűrű az ötfiókás csókaodúból származott, három további gyűrű abból az odúból, amelyben négy

csókafiókat jelöltünk. Egy hét alatt a csókafiókák még nem repülhettek ki az odúból, azokat onnan csak a kuvik szedhette ki. A látottak azt bizonyítják, hogy a kuvik két ládában is fosztogatta a csókafészkeket.

Haraszthy László és Berdó József

SZALAKÓTA SEREGÉLYFIÓKA-ZSÁKMÁNYOLÁSA

A dunatétleni Böddi-széken egy fasorban öt, szalakóta költésére alkalmas mesterséges odú található. Az első és az utolsó odú közötti távolság nyolcvanhárom méter. 2020. május 19-én az első odúból közeledtünk szalakóta ugrott ki, ekkor ezt nem ellenőriztük. A következő odúban egy tollas seregélyfióka volt, amelyet meggyűrűztünk. Ekkor még azt gondoltuk, hogy a többi fióka már kirepült. A harmadik odúban két tollas seregélyfiókat jelöltünk. A negyedik odúban három csóka- és egy tollas seregélyfióka volt, valamennyit meggyűrűztük. Az ötödik odúban két élő és két elhullott seregélyfióka volt, itt nem gyűrűztünk. Az elpusztult fiókok miatt felmerült bennünk a gyanú, hogy azokat a szalakóta pusztíthatta el, ezért visszamentünk az első odúhoz, amelyikből fél órával korábban a szalakóta ugrott ki. Abban, legnagyobb meglepetésünkre, négy elpusztult tollas és három élő seregélyfiókat találtunk. Ekkor nyilvánvalóvá vált számunkra, hogy a szalakóta verte agyon a fiókok egy részét. Feltételezzük, hogy a két- és az egyfiókas odúban is a szalakóta „garázdálkodhatott” korábban, mivel a seregélyeknél az ilyen alacsony fiókaszámban nem tekinthető szokványosnak. Az eddig is ismert volt, hogy a szalakóta csupasz fiókákat zsákmányolhat azokból az odúból, amelyekhez hozzáfér, de arról nem volt tudomásunk, hogy a közelében lévő odúban a tollas, kirepülés előtt álló fejlettségű seregélyfiókok sincsenek biztonságban.

Haraszthy László és Berdó József

TÖVISSZÚRÓ GÉBICSEK TAVASZI ÉRKEZÉSE

A tövisszúró gébicsek első egyedei általában április utolsó dekádjában szoktak megérkezni hazánkba, de vannak ettől eltérő évek is. Az egyik 2011 volt, amikor három-négy hetes késéssel érkeztek meg a tövisszúrók, bár a birding.hu-n ekkor is volt egy-két korai megfigyelés. Persze az is előfordul, hogy a megszokottnál előbb érkeznek meg. A régebbi madártani irodalomban említenek április közepéről is egy-egy alkalmi megfigyelést. Nekem két esetben sikerült szokatlan időpontban tövisszúró gébicset észlelnem. Önödon az 1990-es évek végén április 1-jén egy tojót figyeltem meg a vár mellett, illetve 2018. március 15-én Győrben, a Tompa utcában találtam szintén egy tojó egyedét elgázolva. Csak találgatni lehet, mi történt, de az autók teljesen laposra préselték ezt a különösen korai példányt. (A szokatlanul korai időpont még a pusztai gébics [*Lanius isabellinus*] esetleges előfordulását sem zárja ki, de a tetem alkalmatlan volt ennek megállapítására.)

Legtöbbször a hímek érkeznek először, de a harmincnégy éve tartó megfigyeléseim során több évben is tojó vagy tojók érkeztek először. Például 2018-ban a márciusi megfigyelés után április 22-én egy tojó, április 23-án két tojó érkezett Győr-Likócra. A Szigetközben, Dunakilitin 2010. április végén

négy teljes napot töltöttem. Mind a négy napon egy-egy tojó vonult át a területen hímek nélkül. Tavasszal nagyon ritkán fordul elő, hogy már párban érkeznek a gébicsek a költőterületre. Pár éve Győr-Likócson május első felében párban mozgó tövisszúró gébicseket figyeltem meg. A párt sikerült megfognom és meggyűrűznöm. Meglepetésemre mindkét példányról kiderült a tollazata alapján, hogy azok minimum négyévesek. A következő évben ugyanabban a revírben sikerült visszafogni őket. A harmadik évben sajnos csak a tojó jött vissza, amely ekkor már legalább hét éves volt, és egy fiatal hímrel állt párba.

Vizslán Tibor

ÉRDEKES CINEGEKÖLTÉSEK SOPRONBAN

Sopronban a Lackner Kristóf utcai kollégium egyik ablaka több évig cinege fészkelőhelyeként „üzemelt”. 2014 tavaszán kék cinege, 2015 és 2016 tavaszán pedig széncinege költött egy kis repedésben, mindegyik ugyanabban az üregben. Az ablak a vidéki buszvégállomásra néz, így igen forgalmas, de ez nem

forrás: György Előd

zavarta a táplálékot hordó szülőket. Szintén Sopronban, 2016-ban, a Frankenburg úton, egy parkos részen heves csivitelésre lettem figyelmes. Automatikusán a fákat kezdtem el vizsgálni, de a hangok egy villanyoszlop rosszul záródó szervizablaka mögül jöttek. Ezt az alig egy méter magas elhelyezkedő üreget magában foglaló villanyoszlop közvetlenül a parkoló autók mellett helyezkedett el.

György Előd

HÁZI ROZSDAFARKÚ KÖLTÉSE PÉKLAPÁTON ►

Péti kertés házunk udvarán található szabadtéri kemence mellett, egy tető alatt tartjuk a péklapátot. Egy házirozsdafarkú-pár – amely korábban egy száradni kirakott sportcipőben

forrás: Polgár Tibor

költött (Madártávlat, 2016. őszi szám) – ezt felfedezte, és elég biztonságosnak tartotta, mert arra építette fészket, és sikeresen fel is nevelte három fiókját, majd ugyanott újabb költésbe kezdett.

Polgár Tibor

HOLLÓKÖLTÉS TATA BELTERÜLETÉN

Tatán csaknem tíz éve költ holló a Fényes-források területén. A madarak egy természetes mézgás éger alkotta, vízben álló, hektárnyi, koros láperdőt választottak fészkelésre. 2014 óta pallós kiépítésű tanösvény van a fészek alatt, napi több száz látogató jár ott, ennek ellenére a fiókanevelés zavartalan és folyamatos.

2021 februárjában a város szívében, az Angolparkban találtam aktív hollófészket. A fészek környezete idős, elegyes parkerdőre jellemző facsoport. A közelben nagy forgalmú vasút, melléksétautak vannak, és azokon rendszeresen megjelenő gyalogosok, futók, kutyasétáltatók mozognak, ha nem is tömegesen. Megfigyeléseim során a közelben minden esetben megjelent néhány ember. A hím magas és koros kocsiányos tölgy vagy fehér nyár csúcsáról őrzi a költőterületet. A területen többéves fészek is egy idős, sokat látott (erről tanúskodnak a sima törzsbe vésett régi feliratok) bükkön van. Jelentősen nagyobb, mint a Fényes-források területén lévő és tudottan holló építette fészek. Lehetséges, hogy eredetileg héja vagy ölyv rakta. A fészken ülő tojó és az őrködő hím is megfigyelhető volt március végén, majd április elején már látszottak a fiókák is. A fészek alatti törzs egy szakasza frissen meszelt. Információm szerint a helyi madarászok nem tartották nyilván a fészket ez idáig. A varjúfélék lakóterületi térhódításának egyik jellemző állomásán látjuk a hollót Tatán.

Márkus Ferenc

[Szerkesztői megjegyzés: A varjúfélék fokozatosan települnek be városainkba. Néhány évtizeddel ezelőtt még csak városi vetési-varjú-telepeket ismertünk. Azokat a betelepülő szarkák, majd a dolmányos varjak követték. Napjainkban a szemünk előtt zajlik a szajkók városiasodása. A holló az utolsó fészkelő varjúfélének, amely még nem vált városi madárrá. Eddig Esztergomban, Gödöllőn, Egerben költöttek hollók, a tatai pedig egy újabb bizonyíték arra, hogy egy folyamat első lépéseinek vagyunk a tanúi.]

NEONFELIRATBAN FÉSZKELŐ SZÜRKE LÉGYKAPÓ

Kecskemét belvárosában lévő sétálóutcában, az egyik üzlet neonfeliratának betűjében fészkelő szürke légykapót figyeltem meg 2018. május 17-én. A madarak az alattuk sétáló

for: Dénes János

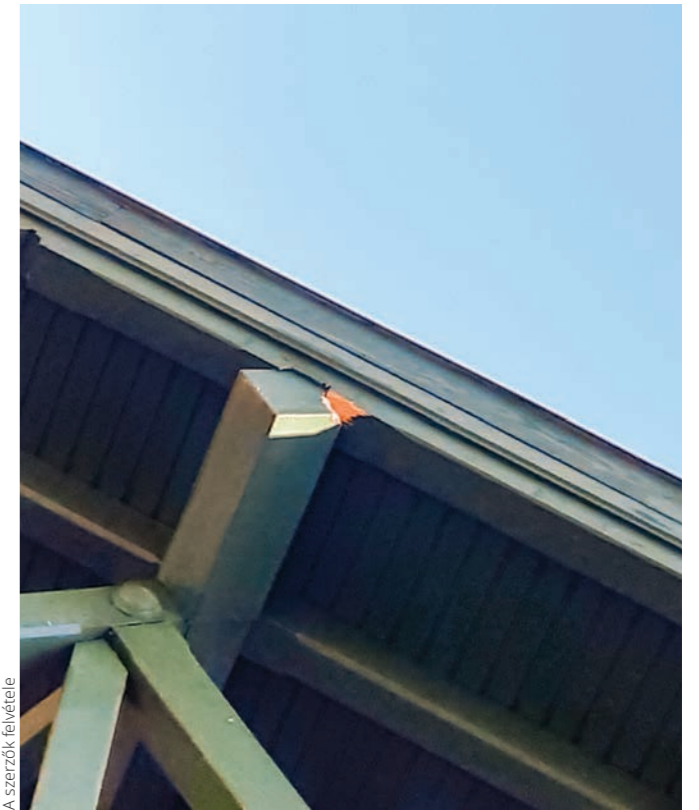
járókelőktől cseppet sem zavartatták magukat. A szürke légykapót hangja alapján fedeztem fel, amikor egy fán ült, majd beszállt a neonban lévő fészkére.

Dénes János

ÖRVÖS LÉGYKAPÓ VALÓSZÍNŰ FÉSZKELÉSE VADÁSZHÁZ HOMLOKZATI GERENDÁJÁBAN

Az örvös légykapó Magyarországon rendszeres fészkelő a nagyobb összefüggő tölgyes és bükkös erdőtársulásokban. Odúlakó madár, amely elsősorban a harkályfélék által vésett odvokban telepszik meg, de természetes kikorhadásokban és mesterséges fészkekben is előszeretettel költ. 2020. június 1-jén a Mátrában, Parászsavár település egyik szállodaként működő vadászházának bejáratánál figyeltünk fel egy hím örvös légykapóra, amely rendszeresen egy, a tetőszerkezetet tartó gerenda és az ezen fekvő vékonyabb gerenda között lévő repedésbe szállt be. Beszállást követően gyorsan ki is jött, majd a közeli fákra szállt, és újbóli zsákmányolást követően ismét eltűnt az említett repedésben. Néhány napos ott-tartózkodásunk során rendszeresen megfigyeltük a madarat, amely minden bizonnyal a tojót etethette, ugyanakkor a párját egyszer sem láttuk. Azt nem tudjuk, hogy a fészek hol lehetett, de valószínűleg az alsó gerendába vájt mélyedésbe lehetett beépítve. Az üreget talán harkályok készíthették, de ezt sem tudhatjuk biztosan.

Bozó László és Bozóné Borbáth Erna

A szerzők felvétele

for: Morandini Pál

VÁLLFA A DOLMÁNYOSVARJÚ-FÉSZKÉKBE

Budapesten az Erzsébet híd budai hídfőjénél álló idős platánfán régóta fészkel dolmányos varjú. 2021. márciusban is rendszeresen figyeltem a villamosból a viharvert fészket, amelyet a varjak folyamatosan javítottak. Miután a fészektatarozás

befejeződött, távcsővel alaposabban megnéztem azt, és abban egy beépített műanyag vállfát fedeztem fel, a dolmányos varjú pedig már a fészkekben ült.

Morandini Pál

ÉRDEKES MADÁRMEGKERÜLÉSEK

szerkeszti: Karcza Zsolt és Lukács Katalin Odett

Az elmúlt időszakban a Madárgyűrzési Központba beérkezett, kiegészített (gyűrzési adattal együtt lezárt) megkerülésekből válogattunk. A külföldön gyűrzött madarak adatainak kiegészítése rövidebb-hosszabb időt vesz igénybe, így jelen válogatásban is található néhány korábbi megkerülési adat, amelyeket az elmúlt hónapokban zártunk le. A gyűrzők, megfigyelők, megtalálók vagy adatközlők nevét technikai okok miatt nem minden esetben és teljes terjedelemben tudjuk feltüntetni. A közölt összesítések tájékoztató jellegűek, és a 2021. március végéig beérkezett adatok alapján készültek. A madárfajok sorrendje – szerkesztési okok miatt – nem mindenhol követi az aktuális rendszertani sorrendet.

Az MME-honlap mme.hu > Tudástár > Magyarország madarai oldalán az egyes madárfajok naprakész gyűrzési eredményei böngészhetőek: gyűrzési összesítések, a jelölési és a külföldi vonatkozású megkerülési helyek térképei, valamint a leggyakoribb kézrekerülési okok százalékos eloszlásdiagramjai.

Amennyiben gyűrűs madarat, madártetemet, jelölőgyűrűt talál, fém- vagy színes gyűrűs madarat észlel, kérjük, értesítse a Madárgyűrzési Központot a ringers@mme.hu e-mail-címen. Így a megkerülési adatok beépülhetnek a hazai madárgyűrzési adatbankba, és a központ munkatársai a feldolgozás után elküldik Önnek a gyűrzési és megkerülési adatokat egy válaszelemben.

CSÖRGŐ RÉCE

Egy magyar gyűrűs csörgő récét lőttek le Oroszországban, a Kola-félszigeten 2020. szeptemberben. A hazai jelölésű csörgő récék közül ez a legészakibb megkerült példány. A madarat 2019. október elején gyűrzötték a Mekszikópusztai Madárvártán (Győr-Moson-Sopron megye, Koleszár Balázs). Magyarországon eddig közel két és félezer csörgő récét gyűrztek, legnagyobb részüket az utóbbi öt évben. Közülük nyolcvanhét példány került meg külföldön, többségük vadászat következtében. A legtöbb esetet Olaszországból (negyvenhét példány) és Franciaországból (huszonhat pld.) jelentették.

A csörgő réce gyakori átvonuló Magyarországon, sokszor jelentős tömegek jelennek meg szeptember és november között. Észak-Afrika partvidékeire vonul tovább, de gyakoriak a nálunk áttelelő példányok is.

BŐJTI RÉCE

Isztambul közelében lőttek le egy magyar gyűrűs bőjti récét 2021. márciusban. Ez az első Törökországban megkerült hazai jelölésű példány. A madarat 2017. augusztus közepén gyűrzötték a Mekszikópusztai Madárvártán (Győr-Moson-Sopron

megye, Hadarics Tibor). Magyarországon eddig 327 bőjti récét jelöltek, ezek közül hat került meg külföldön, többsége vadászat következtében. A mostani eseten kívül Líbiából, Olaszországból (két pld.), Oroszországból és Szenegálból jelentettek megkerülést.

A bőjti réce jelentős számban vonul át a Kárpát-medencén. Viszonylag korán elhagyja Európát, a telet jórészt Afrika trópusi területein tölti.

KANALASGÉM

Spanyolországban figyeltek meg egy hazai jelölésű kanalasgémot 2021. március elején. A madarat Murcia tartomány tengerparti részén, egy sólepárlón fényképezték le. Ez az első magyar gyűrűs kanalasgém, amely az Ibériai-félszigeten került meg. A madarat 2018-ban gyűrzötték az Urbói-halastavon (Pest megye, Pigniczki Csaba), később, 2019. augusztusban megfigyelték Franciaországban is, a Camargue-nál.

A kanalasgémek a telet jellemzően a Földközi-tenger vidékén töltik. Kis számban a Szaharán túli területekre is eljutnak, míg egyes fiatal madarak a Kárpát-medencében kísérelnek meg áttelelni.

foró: José Juan León

RÉTISAS

Egy észt gyűrűs rétisast fényképeztek le 2021. január végén Újszentmargita határában (Hajdú-Bihar megye, Dósa László). A madarat fióka korában gyűrzötték 2003-ban. Jelenleg ez a harmadik legidősebb nyilvántartott gyűrűs rétisas a hazai madárgyűrzési adatbankban. Egy évvel marad el a két idősebb gyűrűs példánytól, amelyek észt és orosz jelölésűek, és amelyeket szintén a téli időszakban figyeltek meg a Hortobágyon.

2021. január végén és február elején egy fehéroroszlós gyűrűs rétisast is megfigyeltek Újszentmargitánál (Baross Gábor). A madarat 2018-ban gyűrzötték fiókaként Minszktől északra. Ez az első belaruszlós gyűrűs rétisas, amely megkerült Magyarországon.

A hazai rétisaspárok egész évben a fészkelési területük környékén tartózkodnak, a fiatalok pedig messzebb elköborolnak. Telente körülbelül öt-hétszáz rétisas érkezik hozzánk Észak- és Kelet-Európából.

foró: Baross Gábor

FEKETE SAS

Egy Észtsországból jelölt fekete sas fényképeztek le március közepén a Kis-Balatonon (Zala megye, Bődör Bence). Ez az első külföldi gyűrűs fekete sas, amelyet Magyarországon figyeltek meg. A Zalavár közelében megfigyelt madarat fióka korában gyűrzötték 2016-ban Tallinnától nem messze. A fészkelő pár tojó tagja fekete sas, a hím tagja első generációs fekete és békászó sas hibrid, így fiókájuk is hordozza mindkét madárfaj tulajdonságait [a megfigyelésről részletes beszámoló olvasható a 41–42. oldalon – a szerk.].

A fekete sas és a békászó sas igen közel áll egymáshoz, elterjedési területük egymást átfedő zónájában viszonylag gyakran fordulnak elő vegyes költő párok. A nálunk kis számban fészkelő, fokozottan védett békászó sas fészkelőterületének keleti határa nagyjából Oroszorszáig terjed. A fekete sas leginkább Kelet-Európa és Közép-Ázsia sík vidékein fészkel, és Ázsia déli területeire vonul. Magyarországon ritkán látható tavasszal és ősszel, esetenként néhány kelet-európai példány át is telet a Kárpát-medencében.

KÉK VÉRCSE

Egy hazai jelölésű kék vércsét fényképeztek le a Dél-afrikai Köztársaságban. A madarat március 6-án kapták lencsevégre a Kruger Nemzeti Parkban (Cliff Dorse). Ezt a kék vércsét fióka korában jelölték 2017-ben Görbeháza határában (Hajdú-Bihar megye, Török Hunor Attila). A hazai Kékvércse-védelmi program keretén belül a madár a fémgyűrű mellé két műanyag színes gyűrűt is kapott. Az egyik egy kód nélküli területjelző, a másik pedig egyedi kódos, teleszkóppal is leolvasható gyűrű. Ez utóbbit a most megfigyelt madár az évek során elvesztette, így

foró: Dósa László

fotó: Cliff Dorse

a fényképes azonosításhoz csak a fémgűrű részlete és a területjelölő gyűrű adott támpontot. Bár a teljes gyűrűszám nem látszott a képeken, mégis azonosítható volt a részletek és a piros területjelölő gyűrű alapján. Ez az első olyan hazai gyűrűs kék vércse, amelyik Afrika Egyenlítőn túli területén került meg.

A kék vércse Közép-Ázsiában és Kelet-Európában fészkel, költőterületének nyugati határvidéke a Kárpát-medence. Nyár végén nagy csapatokba verődnek, egyes gyülekezőhelyeken több ezer madár is összegyűlhet. A telet Dél-Afrikában töltik, az első példányok áprilisban érkeznek vissza a költőterületeikre.

VIHARSIRÁLY

Egy Norvégiában színes gyűrűvel jelölt viharsirályt figyeltek meg 2021. január végén Hejópapin, a kavicsbányatavon (Borsod-Abaúj-Zemplén megye, Balácsi Péter). Ez az első norvég gyűrűs viharsirály, amely megkerült Magyarországon. A madarat 2013. augusztusban gyűrűzték Oslóban, és 2015-ben még három alkalommal figyelték meg a gyűrűzési hely közelében. Itthon eddig huszonnégy külföldi gyűrűs viharsirály került meg, a legtöbb Lengyelországból, valamint a Balti-tenger környékéről érkezett a Kárpát-medencébe.

A viharsirály nálunk alkalmi fészkelő, télen nagyobb számban érkeznek hozzánk az északi példányok.

SZTYEPI SIRÁLY

2020. december végén egy Dániában jelölt sztyeppi sirályt figyeltek meg Székesfehérvár határában egy hulladéklerakó telepnél (Fejér megye, Barna Krisztián). Ez az első dán gyűrűs sztyeppi sirály, amely megkerült hazánkban. A madarat első éves korában, 2018 novemberében gyűrűzték Koppenhágától nem messze. Magyarországon eddig 1024 külföldi gyűrűs sztyeppi sirály került meg, legnagyobb részüket a színes jelölésük alapján azonosították. Legtöbbjüket a Kárpát-medencétől észak, északkeleti régiókban gyűrűzték.

A sztyeppi sirály vonuló madárfaj, nálunk ősszel és télen látható a legnagyobb számban. Telente a nem befagyott nagyobb vizeinken, szemétkerakó telepeken találkozhatunk vele. A telet a Földközi-tenger keleti részén, valamint az Arab-félsziget partvidékén tölti.

LAPPANTYÚ

Egy cseh gyűrűs lappantyú régebbi tetemét találták meg 2020. november elején Pátka határában (Fejér megye, Polgár Márta).

A madarat 2020. szeptember elején gyűrűzték öreg tojóként nem messze Prágától. Ez az első cseh gyűrűs lappantyú, amely megkerült Magyarországon. Ezenkívül korábban két megkerülés volt, egy svéd és egy orosz gyűrűs példányt találtak itthon.

A lappantyú hosszú távú vonuló, a telet Afrikában, a Szaharától délre tölti. Április második felében érkezik vissza költőhelyére, és augusztus végén, szeptemberben vonul el. Laza csapatokban vagy magányosan, éjjel vonul.

SÁRGAFEJŰ KIRÁLYKA

Egy magyar gyűrűs sárgafejű királykát fogtak vissza 2020. október végén Szlovéniában, Maribortól nem messze. Ez a második Szlovéniában megkerült sárgafejű királyka. A madarat mindössze négy nappal korábban gyűrűzték Patakon (Nógrád megye, Lukács Katalin Odett), ez idő alatt legalább 324 kilométert tett meg az alig öt-hat grammos madár.

Egy másik, lett gyűrűs sárgafejű királykát Sopron mellett fogtak vissza 2020. december végén (Győr-Moson-Sopron megye, Marton István). A madarat két hónappal korábban jelölték Lettország délnyugati partvidékén. Ez az első lett gyűrűs sárgafejű királyka, amelyik megkerült Magyarországon.

Itthon eddig mintegy 27 000 sárgafejű királykát jelöltek, amelyek közül eddig négy került meg külföldön, Olaszországban, Szlovákiában és Szlovéniában (két pld.). Nálunk korábban cseh, finn, lengyel, litván, orosz, svéd és szlovén gyűrűs példányok kerültek meg.

A sárgafejű királyka rövid távú vonuló, de bizonyos állományai egész télen kitanak a költőhelyükön. Inváziós években az északi madarak nagyobb számban jelennek meg a Kárpát-medencében.

KÉK CINEGE

Egy gyűrűs kék cinegét fényképeztek le 2021. január közepén Bugyi határában egy madárlesnél (Pest megye, Horváth Tibor). A fémgűrű száma azonosítható volt a fénykép alapján. A madarat a Hortobágyi Madárkertben gyűrűzték 2018. októberben

fotó: Horváth Tibor

(Hajdú-Bihar megye, Kiss Ádám). Egyre gyakrabban fordul elő, hogy kis testű madarak gyűrűjéről is olyan fényképek készülnek, amelyek alapján leolvasható a felirat, és azonosítható a madár. A kék cinegék 2,3 milliméter átmérőjű gyűrűt kapnak, amelyen két sor, felül a BUDAPEST felirat, alatta egy hét karakterből álló gyűrűszám van.

ÉRDEKES MADÁRMEGFIGYELÉSEK

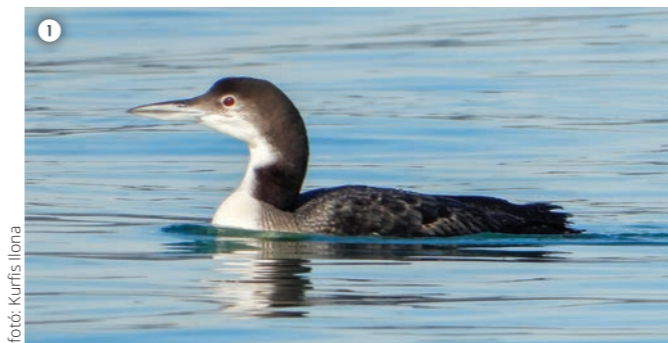
szerkeszti: Hadarics Tibor

A következőkben rövid áttekintést szeretnénk nyújtani 2021 januárjának, februárjának és márciusának legérdekesebb faunisztikai megfigyeléseiből. Az itt következő – Magyarországon jórészt nagyon ritkán előforduló – madárfajok adatainak nagy része a Nomenclator Bizottság által hitelesítendő, ez viszont a legtöbb esetben még nem történt meg, ezért az előfordulások pontos időpontját nem közöljük.

JANUÁR

A tatai Öreg-tavon decemberben feltűnt rövidcsőrű ludat január folyamán többször látták a naszályi Ferencmajori-halastavakon, illetve a környező táplálkozóterületeken (Musicz L., Milinte J. és mások). Újév napján egy jeges bűvárt figyeltek meg Balatonvilágosnál a Balatonon, a madár egész hónapban ugyanott tartózkodott, ez idő alatt sokan látták és fényképezték (Kurfis I. és mások) ❶. A hónap harmadik hetében a hejőkeresztúri Nyéki-tavakon is feltűnt egy jeges bűvár (Balácsi P. és mások) ❷. Január első két hetében többször észleltek egy öreg indiai ludat a naszályi Ferencmajori-halastavakon

(Bátky G. és mások) ❸, de ugyanebben az időszakban egy alkalommal a kardoskúti Fehér-tavon is szem elé került egy példány (Sárközi E. és társai), amelyet a hónap hátralévő részében többször láttak a makói Montág-pusztán (Engi L.; Mészáros Cs.) ❹. A hónap első hetében az apaji árasztásokon egy vörös ásóludat észleltek (Steiner A.). Ugyancsak január első hetében egy királyfűzikét figyeltek meg és fényképeztek Balatonföldváron egy Balaton-parti bozótosban (Papp L.) ❺ (ennek az ázsiai fűzikefajnak ez mindössze a kilencedik előfordulása Magyarországon).

fotó: Kurfis Ilona

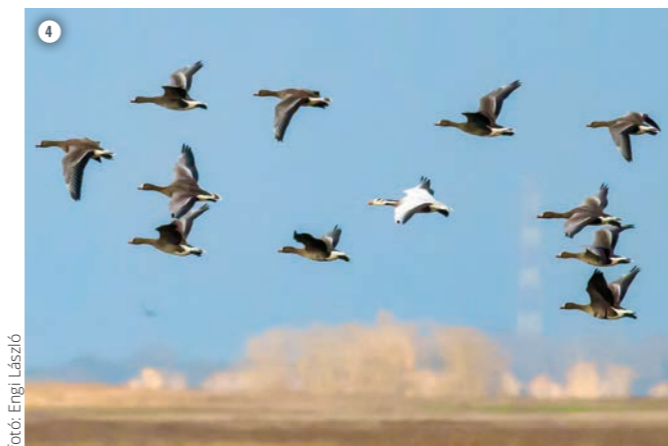
fotó: Kurfis Ilona

fotó: Balácsi Péter

fotó: Bátky Gellért

fotó: Engi László

fotó: Papp Lambert

FEBRUÁR

Február első hetében egy gatyáskuvikot észleltek a Bükkben (Molnár M. és mások). A hónap második hetében a Mocsa határában lévő táplálkozóterületen még megfigyelték a már egy ideje a naszályi Ferencmajori-halastavakon időző rövid-csőrű ludat (Bátly G. és mások). Február harmadik hetében a Pátkai-víztárolón többször láttak egy szubadult (negyedik téli tollazatban lévő) dolmányos sirályt (Kovács N. és mások) **6**, de valószínűleg ugyanezt a madarat a Velencei-tavon előbb Sukorónál (Takács Á.) **7**, majd Gárdonyinál (Barkóczi A. és társai) is megfigyelték. A hónap közepén a Dinnyési-fertőn nagy lilikek között egy vörös ásóludat láttak (Fenyvesi L.), és feltehetően ugyanezt a madarat fényképezték néhány nappal később Sárbogárd közelében is, szintén nagy lilikek között (Zsebők T.) **8**. Február harmadik hétvégéjén egy hím búbos récére hasonlító, de valószínűleg hibrid (kontyos réce

6
fotó: Kovács Norbert

7
fotó: Takács Ádám

8
fotó: Zsebők Tamás

x barátaréce) madarat láttak a tömörkényi Csaj-tavon (Barkóczi Cs.). A hónap utolsó hetében egy öreg indiai lúd került többször szem elé a pusztaszeri Vesszős-széken (Nagy T.; Barkóczi Cs., Katona A.).

MÁRCIUS

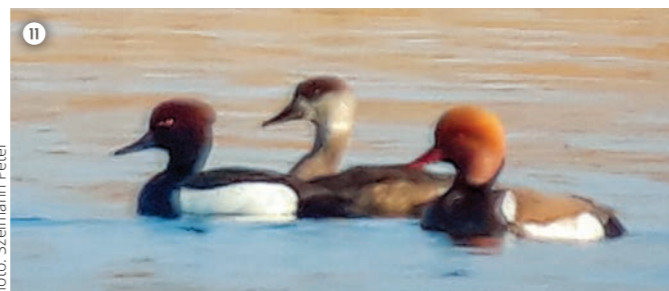

9
fotó: Simon Orsolya Judit

10
fotó: Csibrány Blázs

A hónap első napjaiban egy öreg kis hattyú szállt le a Szabadkígyós határában lévő Nagy-gyöpre, és pihent meg ott egy rövid ideig (Marik P., Boldog G.). Március első hetében a dévaványai Szarka-lapos felett egy nagyon korai, világos színváltozatú öreg törpesast észleltek (Széll A.). A hónap második hetében ismét szem elé került a tömörkényi Csaj-tavon a kontyos réce x barátaréce hibrid (Barkóczi A., Vass T.). Március harmadik hetében egy öreg naszruhas lilebíbicet figyeltek meg a Szegedi-fertőn (Mészáros Cs. és társai) **9**, majd a hónap utolsó napjaiban valószínűleg ugyanezt a madár bukkan fel a kardoskúti Fehér-tónál is (Vasas A. és mások) **10**. Március utolsó hetében a naszályi Ferencmajori-halastavakon egy hím üstökösre x kontyos réce hibridet (Szeimann P.) **11**, a tömörkényi Csaj-tavon pedig ismét a búbos récére hasonlító, de valószínűleg inkább barátaréce x kontyos réce hibridet látták (Nagy T.).

11
fotó: Szeimann Péter

Köszönet illeti a madarak megfigyelőit, hogy adataikat közkinccsé tették. Kérjük, hogy – amennyiben eddig még nem tették meg – a megfigyelések részletes dokumentációját mielőbb juttassák el a Nomenclator Bizottság titkárához (Gál Szabolcs, e-mail: nomenclator@birding.hu). Az itt felsorolt adatok nagyrészt az érdekes megfigyeléseket közlétező www.birding.hu, illetve a www.rarebirds.hu internetes oldalakról származnak.

Név: Nature Kenya – East Africa Natural History Society (EANHS)
 Alapítás éve: 1909
 Tagok száma: 767 egyéni és 26 jogi tag
 Kiadványok:
Journal of East African Natural History: 1910-ben indult, a Kenyai Természettudományi Múzeummal közös tudományos kiadvány
Kenya Birding: madarakat, madarászhelyeket bemutató és a madarászturizmust elősegítő éves kiadvány
Nature News: tagoknak szóló havi hírlevél
 Postacím: National Museum of Kenya, Museum Hill, Kipande Road, Nairobi, P.O. Box 44486, 00100 GPO, Nairobi
 Telefon: +254 (20) 3537568, +254 771343138, +254 780149200
 E-mail: office@naturekenya.org
 Honlap: www.naturekenya.org
 Twitter: @Nature_Kenya
 Facebook: @NatureKenyaEANHS
 YouTube: Nature Kenya

NATURE KENYA

– KELET-AFRIKAI TERMÉSZETTUDOMÁNYI EGYESÜLET (EANHS)

Szervezetünk Afrika első természetvédelmi egyesülete, 1909-ben azért alakult, hogy Kelet-Afrikában segítse a természet tanulmányozását és védelmét. Azóta is civil szervezetként működünk. Küldetésünk, hogy összekössük a természetet és az embereket. Munkánkat a tagságra, a tudományra és a cselekvésre alapozzuk. Arra ösztönözzük az embereket, a kormányzatot, a helyi közösségeket, a magánszektort, az üzleti köröket, az egyetemeket és a civil társadalom csoportjait, hogy munkájukat a tudományos eredmények felhasználásával a természet

Biodiverzitás-monitoring a Kenya-hegységben (fotó: James Mutunga)

érdekében végezzék. Biodiverzitás-megőrző munkánk a biológiai sokféleség szempontjából kulcsfontosságú területekre (KBA) összpontosít, melyeket eredetileg fontos madarélőhelyekként (IBA) azonosítottunk. A Tana folyó deltájában és a Yala-mocsárban, az ország két szélén fekvő legfontosabb vizes élőhelyeken jobb fejlesztési tervekért küzdünk, hogy minimalizáljuk a természetes élőhelyek csökkenését. A Tana folyó deltája KBA (1636 km², fél Vas megye) nemzetközi jelentőségű

Biodiverzitás-monitoring a Taita-hegységben (fotók: Nature Kenya)

Erdőfelújítás a Kenya-hegységben

Erdőfelújítás a Kenya-hegységben (fotó: Nature Kenya)

Clark-szövőmadár-pár eleséggel 2013. áprilisban (fotó: Colin Jackson)

Citrompityer (fotó: Peter Usher)

IBA-monitoring a Yala-mocsárban (fotó: John Mwacharo)

vizes élőhely, ramsari terület, egyike Afrika legfontosabb vizes élőhelyeinek. 2011-ben egyesületünk a különböző érdekelt szervezeteket összefogva, a stratégiai környezeti vizsgálat (SEA) iránymutatása alapján kidolgozta a Tana folyó deltájának földhasználati tervét (LUP). A munkát 2015-ben fejeztük be. A tervet azóta elfogadásra került, és azt Lamu megye alkalmazza is. Támogatjuk az őslakos közösségek természetvédelmi területeinek (ICCA) kialakítását, mivel ezeket a gazdag biodiverzitású területeket részben vagy egészben a helyi közösségek kezelik. A kormánnyal, a Siaya és a Busia megyei kormányzattal, civil szervezetekkel és helyi közösségekkel együttműködve azon dolgozunk, hogy a Yala-mocsár KBA-területet, Kenya legnagyobb papiruszmocsarának [200 km², fél Budapest] fenntartható hasznosítását elősegítsük. A két érintett megyei kormányzat szervezetünk segítségével a helyi viszonyokra alkalmazott területhasználati tervet dolgozott ki. Ez lehetővé teszi a mocsáron belüli és a környező területek földhasználatát, meghatározva a kisgazdaságok, a nagyüzemi mezőgazdálkodás, az állattartás, a

természetközeli ipar tevékenységi lehetőségeit és a természetvédelmi területek védelmét.

A Taita-liánposzáta (*Apalis fuscigularis*) a kihalás szélén áll, a feltételezések szerint csupán 150 példány él a Taita-hegységben. Msidunyiban (Taita-hegységi erdők KBA) megvásároltunk hat hektár erdőt, mely a faj világpopulációja 6%-ának az otthona. 2010-ben hozzájárultunk húsz hektár megvásárlásához a Kinangop füves terület KBA-n, hogy megvédjük a veszélyeztetett őshonos citrompityer (*Macronyx sharpei*) élőhelyét.

Támogatók segítségével 530 hektár földet vettünk a Dakatcha-erdő IBA-területen a veszélyeztetett Clark-szövőmadár (*Ploceus gollandi*) védelme érdekében. Itt természetvédelmi területet foguk létrehozni. A közösségi jelentőségű területek (CCAs) kijelölése itt is folyamatban van, ezért Dakatchában húszezer hektár erdős terület lett védetté nyilvánítva.

John Mwacharo

Fordította és összeállította: Madas Katalin

Taita-liánposzáta fészke a Ngangao-erdőben (fotók: Ian Francis)

Taita-rigó (*Turdus helleri*) a Ngangao-erdőben

ÉSZT GYŰRŰS FEKETE SASOK A KIS-BALATONON

fotó: Bódor Bence

A fekete sas néhány vonuló, illetve telelő példányával októbertől áprilisis találkozhatunk hazánkban. A Kis-Balatonon rendszeres téli vendég, ám 2021. március 19-én először sikerült színes gyűrű alapján egyedszinten azonosítani egy példányt Magyarországon. A 2016-ban Észtországban kelt és gyűrűzött madárról az is kiderült, hogy békászósas-felmenőkkel is rendelkezik: az anyamadar fekete sas, az apa viszont fekete és békászó sas hibrid. Egy másik, szintén észti gyűrűs példányról is készült fotó, azonban annak a gyűrűjét nem tudtuk leolvasni.

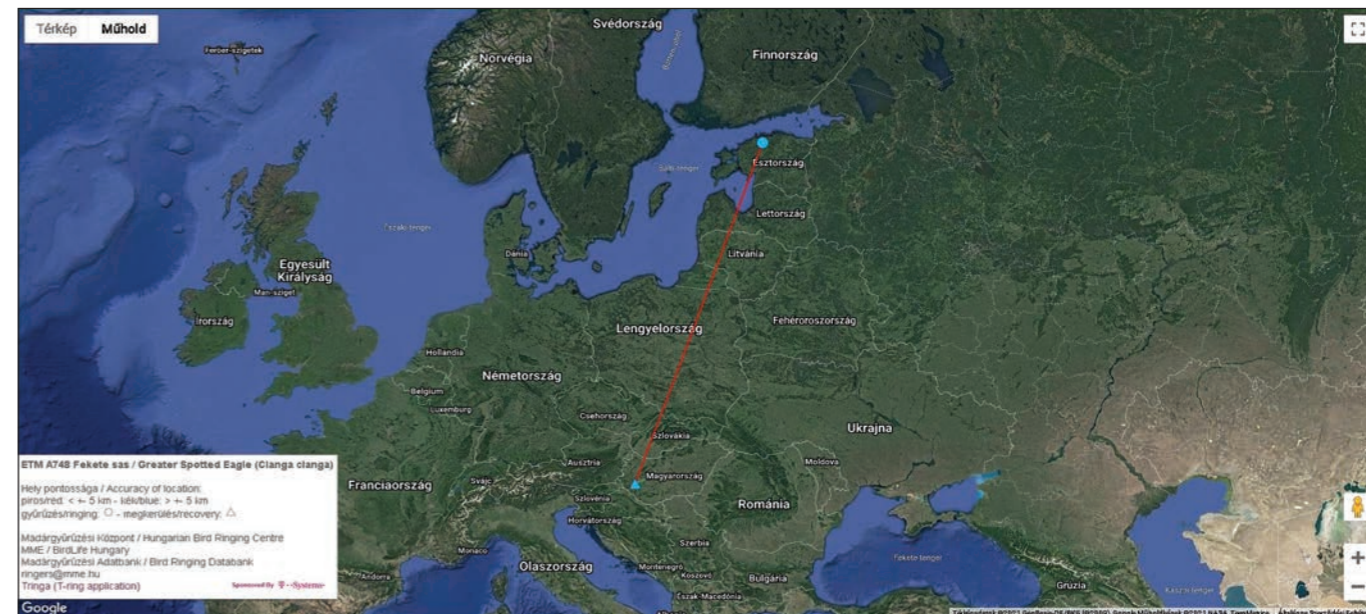
jórészt kisméretűből és madaraktól, valamint kételtűektől, hullókból áll. A szülőpár monogám, párválasztásuk egy életre szól. Évente egy fiókat nevelnek. Mint más nagy termetű ragadozó madarakra, rájuk is jellemző a káinizmus: az elsőszülött fióka a legtöbb esetben végez a nála fiatalabb, gyengébb fészkestestvével.

A HIBRIDIZÁCIÓ JELENSÉGE

A kelet-európai és a balti államokban a fekete sassal közeli rokonságban álló, hasonló megjelenésű, de kisebb termetű békászó sas is fészkel, s ahol a két faj elterjedési területe átfedi egymást, gyakori a hibridizáció. Ennek oka részben a fekete sas élőhelyeinek szűkülésében, részben a madarak párválasztási stratégiájában keresendő. Mivel a békászó sas jóval gyakoribb a fekete sasnál, és áréája kelet felé növekszik, több revírral rendelkezik az egyre kiterjedtebb hibridzónában. Megfelelő élőhely híján a fekete sas hímjei elköborolnak, a tojók pedig a területen lévő hím békászó sasok közül választanak. Másik lehetséges ok

A FEKETE SASRÓL

Hatalmas, Kelet-Európától az Usszuri vidékéig és Északkelet-Kínáig húzódó elterjedési területe ellenére a fekete sas egyre csökkenő világlétszáma mindössze 3300–8800 szaporodó, ezen belül európai költőállománya 1500–2000 fészkelő példányra tehető. A vizes élőhelyekhez kötődik, mocsarakkal, folyókkal, nyílt vízterületekkel szomszédos sűrű, emberi zavarástól mentes, idős erdőkben költ. Nyílt terepen vadászik, tápláléka

a méretbeli különbség. A tojók mindkét faj esetében természetesebbek a hímeknél. A békászó sas hímje számára az egészség és életrevalóság (fitnesz) üzenetét hordozza a feketesas-tojó nagyobb mérete. Az ismert esetek túlnyomó többségében hím békászó sas áll párba tojó fekete sassal. A visszakereszteződések során is általában ugyanez történik: a hibrid hímek általában a fekete sas tojójával alkotnak párt, akárcsak a Kis-Balatonon megfigyelt gyűrűs madár szülei. A hibrid példányok küllemükben, fészkelési és vonulási szokásaikban is ötvözik a két faj jellemző tulajdonságait.

fotó: Bódor Bence

egyértelműen leolvashatóvá vált a madár bal lábán lévő, fehér színű műanyag gyűrű (IUX). Meglepődünk, amikor a többi fotót elemezve kiderült, hogy a másik madár is gyűrűs. Sajnos sem a fotóról, sem a következő terepi észlelés alkalmával nem sikerült a gyűrűt leolvasni. Csak annyi volt megállapítható, hogy ugyanolyan típusú, ész gyűrűt visel, azonban a színes gyűrű a jobb, a fém pedig a bal lábán volt. A gyűrűk fordított helyzete és a kislabizálható karaktertöredékek alapján az ész kollégák sejtése, hogy egy ugyanabban a fészkekben, de 2015-ben kelt madárról van szó. Mivel eddig a rendszeresen megfigyelt teled példányokon nem látszódott gyűrű, nyitott kérdés maradt, hogy ezek az ész madarak a tavaszi vonulás során a Kis-Balaton utba ejtő, de másutt telet példányok, vagy a téli hónapokat is ezen a területen töltötték. Mindenesetre ész kollégáinknak is újdonság a kis-balatoni adat, főként, hogy az azonosított példányok ez volt az első észlelése 2016 óta.

Köszönet a március 19-i megfigyelőknek, Bódor Bencének, Kovács Zoltánnak és Miklós Mariannának. A madarak azonosításában és életútjuk felderítésében Fejes Éva, Gál Szabolcs, Hidarics Tibor, Prommer Máttyás, Szinai Péter és Ülo Váli vett részt.

Fejes Éva
Kis-Balaton–Nagyberek Tájegység
Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság

VONULÁSI SZOKÁSOK

Az európai fekete sasok többnyire a Mediterráneumban és a Fekete-tenger partvidékén, egyes példányok azonban a Boszporuszon átkelve Afrika északi részén telelnek. A békászó sasok egytől egyig hosszú távú vonuló, Afrika déli részéig is eljutnak. A hibrid példányok, csakúgy, mint a fekete sasok, rövid vagy középtávon vonulnak, viszont a feketénél korábban, a békászó sasokkal együtt indulnak teledhelyeikre. Számos jeladózott ész, litván, fehérorosz és lengyel példány útvonalát tanulmányozva kijelenthető, hogy a Kis-Balaton a fekete sasok útjába esik, érdekes módon azonban egyik ismert jeladós példány sem telet át a területen. Ugyan már a 20. század első felében is megfigyeltek itt teledket, és minden télen látunk négy-öt példányt, azt még nem sikerült kiderítenünk, honnan érkeznek hozzánk.

A KIS-BALATONI PÉLDÁNYOKRÓL

Ezen a ponton kanyarodjunk vissza a március 19-ei adathoz. Aznap három fekete sas biztosan a Kis-Balatonon volt, ezekből kettőről készült fotó. Bódor Bence kiváló felvételén

**CSATLAKOZZON
ÖN IS AZ MME
MADÁRBARÁT KERT
PROGRAMJÁHOZ!**

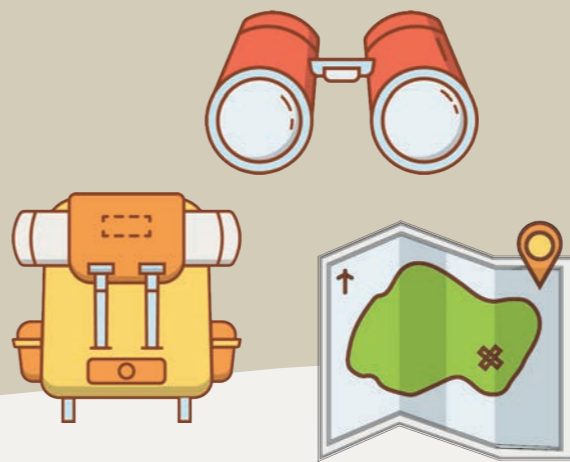
Országszerte már több mint nyolcezren, köztük ezerhatszáz óvoda és iskola regisztrált a 2002-ben indult programba.

Csatlakozás, részletek és az elismerő tábla megszerzésének feltételei az MME-honlapon találhatóak:

mme.hu > MADÁRBARÁT > Madárbarát kert program

Csipogó 2021. nyár

Egy kis könnyed madáranatómia nyárra...

LESD MEG, hogy néz ki egy madár belülről!

Mire szolgálnak a légzsákok?

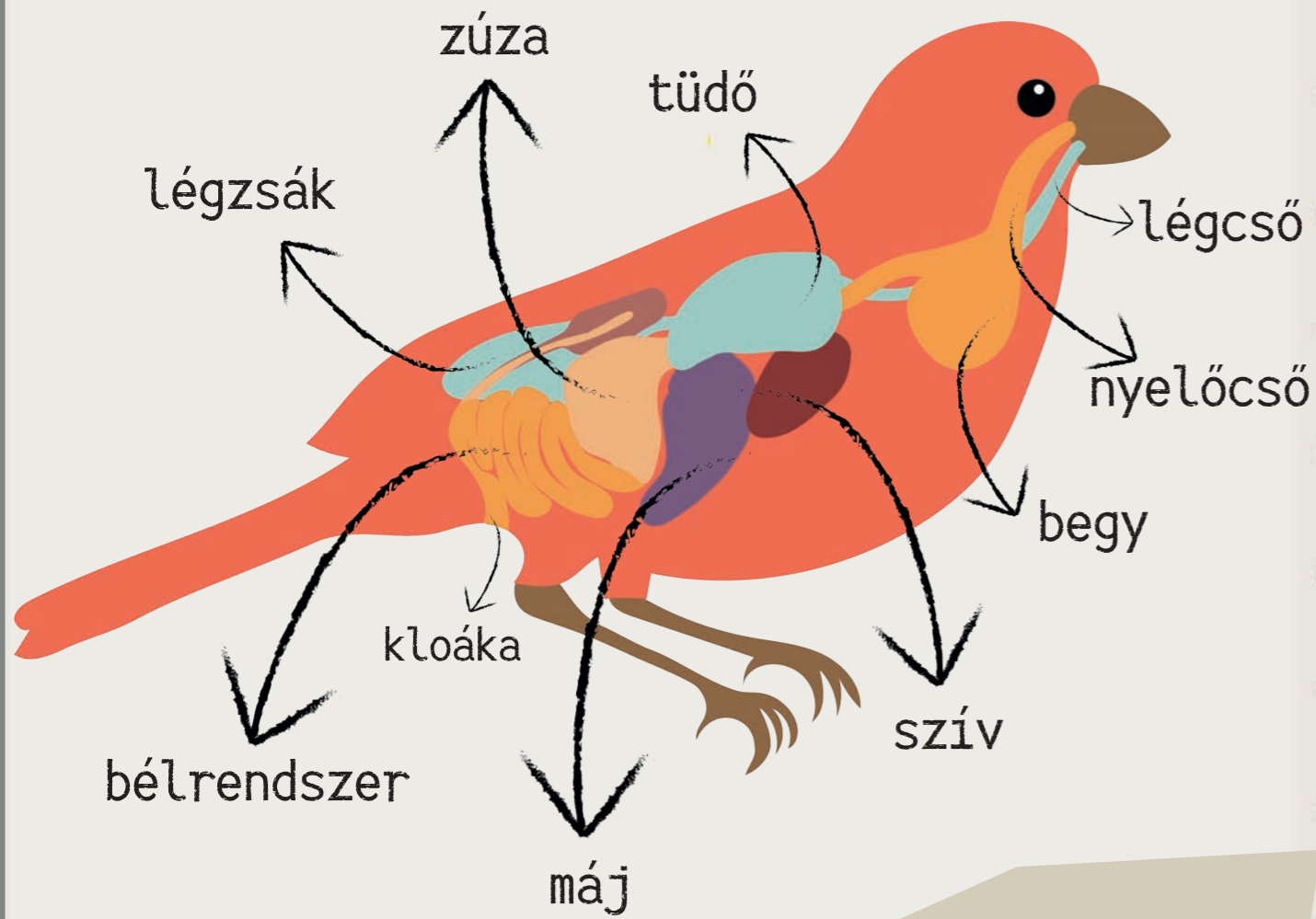
KÉSZÍTSD EL SAJÁT TEREPNAPLÓDAT! A TEREPEEN TALÁLT ÉLETNYOMOKAT IS RÖGZÍTHETED.

Ismerd meg jobban a cigánycsukot!

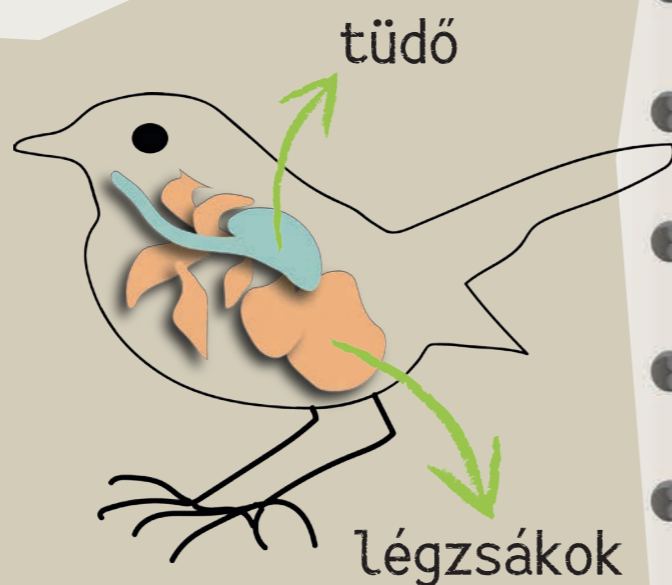
A csipogo.hu oldalon sok érdekes infót találsz: csipogo.hu/madarak/ciganycsuk

Szerinted melyik a nehezebb, egy fél pár lyukas zokni vagy egy cigánycsuk?

A madarak belső szerveinek egy része csakis a madarakra jellemző: például a begy és a zúza. Az üreges csontok, a nagy teljesítményű szív és légzőrendszer, a légzsákok, a gyors működésű emésztőrendszer pedig mind-mind arra szolgál, hogy a madár minél hatékonyabban és minél kisebb súlyt cipelve repüljön.

A legtöbb madár testében 9 légzsák található, amelyek a tüdőhöz kapcsolódnak. Szerepük a légzés hatékonyságának fokozása, valamint a madár testsúlyának csökkentése. A légzsákok a madár testének 20%-át foglalják el.

MENNYIT NYOM A CIGÁNYCSUK?

59 gramm (zsepi)

13-17 gramm (karórád)

174 gramm (Madártávtal)

289 gramm (kávéscsésze)

35 gramm (lyukas zokni)

3400 gramm (fehér gólya)

2 gramm (Buxsi bolhája)

13 gramm (fogkeféd)

0,001 gramm (rozdás szög)

4700 gramm (Buksi bolhája)

2 gramm (kakaósbögre)

126 gramm (fej lila hagyma)

Gondolkoztál már azon, hogy vajon mekkora súlya van egy cigánycsuknak? Vajon mennyit nyom a Madártávtal egy száma, egy kávéscsésze, egy lyukas zokni, Buksi bolhája, egy rozsdás szög, egy rétisas, egy kakaósbögre, egy fej lila hagyma, a fogkeféd, egy fehér gólya, a karórád vagy éppen egy használt zsepi?

Készítsd el saját madarásznaplódát!

Itt találsz néhány példát arra, hogy mi mindent érdemes feljegyezni.

IRÁNY A TEREP!

Rakj rendet a talált nyomok és a madarak között: kösd össze az összetartozókat!

Talált nyomok

bagolytoll

csipkebogyó-tövésre felszúrt sáska

feltört csigahéj

Megfigyelt viselkedés

fiókaetetés

bokorról rovarokra vadászik

énekel

Egyedszám

2

1

3 fióka

1

Madárfaj

fekete rigó

cigánycsuk

tövisszúró gébics

sárgarigó

Dátum, időpont:

2021. június 23.
10:30 - 12:15

Bejárt terület:

a négyszögletű kerek erdőbe vezető út melletti öreg gyümölcsös

Időjárás:

közepes szél,
kissé felhős,
27 fok

Kedves Tagtársunk! Járt már az MME Bolt új online felületén?

Bár a bolt megújult, tagtársaink természetesen továbbra is 10%-os kedvezményben részesülnek (az akciós és a Madárbarát kert programmal kapcsolatos termékek kivételével).

FONTOS! Ahhoz, hogy a tagi kedvezményt érvényesíteni tudja, be kell lépnie az oldalra az alábbiak szerint (ezt kizárólag egyszer, az első bejelentkezésnél szükséges megtennie):

1. Amennyiben vásárolni kíván, menjen az mmebolt.hu weboldalra.
2. A jobb felső sarokban kattintson a „Belépés” menüpontra.
3. Az „E-mail-cím” mezőbe írja be azt az e-mail-címet, amellyel a tagsága is regisztrálva van (ehhez a tagnyilvántartas@mme.hu e-mail-címen tud segítséget kérni).
4. Fontos, hogy a „Jelszó” mezőbe ne írjon semmit, hanem az alatta lévő „Jelszó-émlékeztető” gombra kattintva kérjen egy új jelszót. Az új jelszót tartalmazó levél az e-mail-fiókjába fog megérkezni. Ha nem találja a levelet, érdemes megnéznie a „Promóciók” vagy „Levélszemét/Spam” mappákat is.
5. Az új jelszó birtokában lépjen vissza a bolti felület „Belépés” mezőjébe, majd írja be az e-mail-címét és az új jelszót.
6. Amennyiben szeretné, a jelszót természetesen később megváltoztathatja. A „Belépés” mező helyett, ha már be van jelentkezve, az „Üdvözljük” felírra kattintva jut el a fiókjába, itt pedig a „Jelszócsere” gombra kattintva változtathatja meg a jelszavát.

Kérjük, amennyiben a fenti leírás alapján sem sikerül a belépés, és a termékeknél nem jelenik meg a tagi kedvezmény, vegye fel a kapcsolatot velünk az mmebolt@mme.hu e-mail-címen.

A megszokott kedvezményen túl az új, korszerű webbolt számos kényelmi szolgáltatást kínál, például megnézheti korábbi rendeléseit, vagy kérhet értesítést, ha egy termék épp nem elérhető. Ebben az esetben a rendszer azonnal értesítést küld az e-mail-címére, amint a termék újra raktáron lesz. Ha nem tud mindent egyszerre megvenni, amit szeretne, létrehozhatja a saját kívánságlistáját is, így nem kell újra kikeresnie az áhított termékeket a későbbiekben.

Reméljük, hogy az új bolti felületen Ön is könnyen megtalál mindent, ami a madárbarátok eszköztárából nem hiányozhat!

Mesterséges odúk

Teleszkópok és távcsövek

Ajándéktárgyak

A korlátozások idején az MME Boltban a személyes kiszolgálás szünetel, kizárólag a webbolton keresztül leadott rendeléseket tudjuk teljesíteni. A személyes átvétellel rendelt csomagokat kedd-szerda-csütörtöki napokon 10-16 óra között lehet átvenni, amennyiben erről írásos visszajelzést kapott.

További ajánlatokért keresse fel online áruházunkat

www.mmebolt.hu
06-20-969-7778

NL PURE 32
EGYSÉGBEN A
TERMÉSZETTEL

SEE THE UNSEEN

SWAROVSKI
OPTIK